

ने. सं. ११०५ न्हू दया लसताय

सकल नगरवासिपिन्त

भितुना

प्र. पं. बुद्धिराज बज्राचार्य व
ललितपुर नगर पंचायत
परिवार

खेलुइताः

साहित्यिक दं पो

नेपाल भाषा केन्द्रीय विभाग
सा सा शा सकाय
त्रि वि
००४३

खुगु दं ने. सं. ११०५ हापूजा खुगु ल्याः

सल्लाहकार

स्वयम्भूलाल श्रेष्ठ

जनकलाल वैद्य

नर्मदेश्वर प्रधान

सम्पादक

नरेन्द्रमान श्रेष्ठ

विजयेश्वर वैद्य

केदार 'सितु'

★

★

व्यवस्थापक

दुजः

वद्रीनारायण नर्कमि

प्रकाश राजकर्णिकार

जुजुभाइ चित्रकार

रुद्र सिखडा

ॐ कृष्ण कर्माचार्य

राकेश शिल्पकार

ज्ञानेश्वर वैद्य

ॐ बहादुर नकर्मो

तीर्थराज बज्राचार्य

इश्वर सायमि

★

पिकाक

खेलुइताः पिकाक गुथि

ललित ग्रन्थपन गोठडी

तंगः त्वाः, यल ।

★

★

देवः

वत्सगोपाल वैद्य

थाकू

मच्छिन्द्र प्रिन्टिङ्ग प्रेस

ईवाछे त्वाः, यल ।

मूः- ४/-

फोन ५-२१५०५

धलः

१) चाःगु कलम छाया तीगु अर्थे (चिनाखें)	-दुर्गालाल श्रेष्ठ	१
२) माकर प्याखनया म्ये- (पुलां म्ये)	-जगतचन्द्र	२
३) खुसः दं न्होया नेपाल ... (अनुसन्धान)	-डा० कमलप्रकाश मल्ल	३
४) ठग देसं वःह्य मनु (पुलां बाखें)	-करुणाकर वैद्य	२१
५) कौला खिचा (ऐ. ख्यालः)	-न्ह्य. चक्रधर शर्मा	३१
६) म्वाय् मानिह्य जि (चिनाखें)	-राजेश्वर वैद्य	४५
७) राजवंशी मिसात (छवखें)	-स्वयम्भूलाल श्रेष्ठ	४७
८) नेपालभाषाय् 'य्' ... (व्याकरण)	-जनकलाल वैद्य	५३
९) खुसिया तुतां (चिनाखें)	-पुष्पराम राजकर्ण	६५
१०) खण्ड-खण्ड (बाखें)	-कैदार 'सितु'	६७
११) सिरपा त्याका दिसें (कासा)		७१
१२) खेलुइताः या पात्रें (सम्पादकीय)		७५

चाःगु कलम छाया तीगु अर्थे

-दुर्गालाल श्रेष्ठ

वा-फय् व निमाः प्वेलिसें त्वानाः
अनुभव गुलि नं मुंगु दु खः
थुक्किया हे छपु बाखें मखुला !
गुलि गुलि चिक जि लूगु छ खः ।

वय्धुन अय् नं ह्वे जि मधुनि
त्वाय्गु अशं हे त्वयिनि खनी
म्वाय्गु मनोरथ पूर्वक्कगु हे
त्वाय्गु त्वाय्गु बस, त्वाय्गु खनी ।

हः ही चकनाः स्वां ज्वी थुंसां
यत्तले नं गन ह्वे दु यर्थे
आगं जकसां प्वल्यमाः विधिया
चाःगु कलम छाया तीगु अर्थे ।

(शनिवार दिल्ली ११०४)

माकर प्याखनया म्ये

-जगतचन्द

आदिश भारपे देवगण पनि थव नक त्वारस वास इनायखे जव ॥१॥
 माकर मकरिनि मुसे खोडा गुँस यँयाष्ट राजा पापि
 काँत गुँ छय क थूस ॥२॥
 बास मदतो आव गोर्रो गर वेय मखतो थव थाय वाश
 गना लेय ॥३॥
 जगतया मन्त्रि भोट्या दाजु रासे . वागमति थवसे
 क्वाथ दाडा खाँसे ॥४॥
 वाँलो बुझ छयातो आव वने थव थ य, प्याखन हुसे वने
 काँथ गुँ राय ॥५॥
 लाता वोरा सोय धुनो स्वाडान खे गुँन पार पाग बबु काय
 जुय बुलुहून ॥६॥
 गोलो गल्या माकर पनि जोरो विरो काँड, बास मदु खाँसे
 खोसे मिखा अति माड ॥७॥
 पुरुव सो सिमा फूता गना बय बास थर थर नुरो जीव
 गना चोने थास ॥८॥
 गोलोया वानर पनि तव दुख ताया यँया राजा पापि जुसे फल
 लासे काया ॥९॥
 इति पनि फ व ता सेनकाब मेमेसेन दुख
 सेया पापिन याडावा ॥१०॥
 इन्द्रादि देव शिव वर विव छेन हरखन सकोस व म्हेते
 चित जेन
 जय जितामित्र प्रभु उगमल देव जगत प्रकाश आव धरमस हेव ॥११॥
 इति माकर प्याखन -
 (मुंह:- जनकलाल बेंद्य)

खुस: दँ न्होया नेपाल भाषाया भाषिक विशेषता

-प्रो. डा. कमलप्रकाश मल्ल

चीन-सँय भाय खल:या न्यास:गू भाय लुया व:गु दु । उँपि मध्ये न्यागू भायया
 जक लिपि दु । नेपालभाषा थव न्यागू मध्ये छगू लिपिवद्ध दसि दुगू भाय ख: ।
 थयया लिपिवद्ध दसि ज्वलं ख: १. अभिलेख २. तमसुक आदि कालबिलया भो
 ३. त्हाति च्वयात:गु सफूत । थुँपि स्वता लिपिवद्ध दसि ज्वलंया विशेषता नेवा:
 तया जक मखु नेपाया:या हे नं विशेषता ख: । नेपा:गा: क्षेत्रफलया दृष्टि तसकं
 चिकीवा कू । तर अयसां थन यक्को सांस्कृतिक महत्त्व खने दया च्वंगु दु ।
 दोलंदो तमसुक, थयंमथ्यं ६-१० दो कृतित खने द: व:गु दु । थव तसकं महत्त्व-
 पूर्णगु खं ख: । तर भाषा प्रयोग दयेमा:गु व्याकरण-सजगता बुलुहुं हास जुया
 वना च्वंगु खने दु । थव सजगता लिच्छविकालया अन्तय वया: तसकं हास जूगु
 खने दु । थुगु हे इलयया शिलालेखय, कालबिलया भोंतय, नापनापं सफू
 च्वयेगुलिइ नं नेपाल भाषाया प्रयोग जूगु दु । थुकथं नेपालभाषाया यक्को
 थासय प्रयोग जूसां भाषाया दृष्टि स्वयेबले एकरूपता खने मदु । संख्याया दृष्टि
 अभिलेख दसि ज्वलं यक्को खने द:सां व ज्वलनय एकरूपताया अभाव खने दु ।
 टि. डब्ल्यु. क्लार्कजं थयादीथे नेपालभाषा यक्को अभिलेख दसि दुगु हे थयया

भाषिक समस्या खः ।

श्व भाषाया लिपिवद्ध ज्वलन्तम् भाषिक एकरूपता खने मडुगुया छुं कारण थुपि खः -

१) न्हापा न्हापा शीगु समाजय् सफू स्वयेत-ज्वनेत सफू थःम्हं ल्ह्याः च्वयाः काये माः । अथवा सुं मेपित ध्यवा बिया ल्ह्याका काये माः । संदेशय् (ल्हासाय्) जूसा आखः थासा सिंयागु (wood-block) छ्यलेगु चलन दुगुलि अनया सफुती भाषिक एकरूपता खने दु । नापं इमिसं माक्को सफू नं दयके फत । तर शीयाय् अथे मज् । छायधाःसा न्हापा न्हापा शीयाय् पुलांगु धारणां हा कया च्वंगुलि इमि विचाः कथं श्व (शास्त्र सफू च्वयेगु ज्या) पवित्र खः । उकिं च्वयात ल्हातं हे च्वये माः धंगु इमि धारणा खः । उबले सफू ल्ह्याइपि लिपिकारतय् नं गुठी थें जाःगु संस्था नं दु जुइ माः । उकिं नं इमिसं सफू थायेगु यन्त्र छुं मदयेकगु खः । बरू ल्हातं सफू च्वयेगु व ल्ह्यायेगु यात थुकथं शीयाय् सफ थायेगु यात्रिक साधन मडुगुलि ल्हातं हे सफू च्वयेगु ल्ह्यायेगु पाना वःगुनि नेपाल भाषाय् एकरूपता मडुगु खः । अमरकोष, हितोपदेश, चाणक्य सार संग्रह आदि सफूया यक्को प्रति च्वया तःगु व ल्ह्याया तःगु खने दु । अले इलय् ब्यलय् च्वयातःगु ल्ह्यायातःगु उपि सफूत यक्को पाःगु खने दु ।

२) शीगु भाय् न्हापा जनस्तरीय भाय् जूगुलि साहित्यिक भाय् मज्गुलि नं थुकी व्याकरण व कोषया अभाव खने दु । शीगु भाषाय् थःगु हे कोष व व्याकरण खनेमडु । सन् १८३० पाखे पाश्चात्य विद्वान्त नेपाः वया इमिसं नेवाःतय्के 'छिभिगु भाय्या व्याकरण व कोष ग्व ?' धायबं यलया अमृतानन्द व्याकरण च्वयेगु यात । श्व १०० दं न्होया खं जुल । उकिं शीगु भाषाय् norm या अभाव जूगुलि नं शीगु भाषाय् यक्को अभिलेख-दसि-ज्वलं दःसां भाषाय् एकरूपता मडुगु खः ।

३) गनं गनं संज्ञाय् आदिइ एकरूपता खने दःसां सामाजिकवर्ग व

भौगोलिक थाय् स्वयाः भाषिका dialect पाइ । शिक्षित व कवयया जातया-पिसं खं ल्हाइगु यक्को पाःगु खने दु । उकिं छन्नाःया लागि झीसं ५००/६०० दं न्होया भाषाय् एकरूपता लुइकल धाःसां व यल, यँ, ह्वप भाय्या एकरूपता खः ला कि, बौद्धमार्गीतय् भाय्या एकरूपता खः ला कि, शिवमार्गीतय् भाय्या एकरूपता खः ला कि सीके मफुगुलि श्व नं समस्या हे जुयाच्चंगु दु ।

४) संसारय् ४००० गू ति भाय् दु । गूगु नं भाषाय् गथे नोंवात अथे हे लिपि बद्ध याताः च्वये मछि । थथे धायेबले शीके दुगु स्वता जि लिपिवद्ध दसि ज्वलंया नेपालभाषा अबले अबले नों वाइगु थें जाःगु हे भाषा खः ला मखु ला धगु समस्या न्होने च्वं वइ । उपि अभिलेखया भाषा उगु इलयया सीमितवर्ग नोंवाइगु भाय्या प्रतिनिधि भाय् खः ला कि अथवा उबलेया सम्पूर्ण जनतां नोंवाइगु भाय्या प्रतिनिधि खः ला ? छायधाःसा उगु इलय् अभिलेख च्वईपि, च्वकीपि ध्यवाडुपि तःमिपि व शिक्षित हे खः । थोंकन्हे नं शीगु भाषाय् एकरूपता मडु । नापं गुकथं नोंवाना च्वना उकथं च्वयाच्चवनागु मडु ।

संसारया ४००० गूति भाषायात वर्गीकरण धायेबले विभिन्न प्रकारया भाय् खने दः वइ । गथे—

१) Inflecting Languages

२) Affixing Languages

३) Isolating Languages

Inflecting Language य् शब्द हे रूप जुया च्वनी । गथे संस्कृत भाषाया 'नदी' धंगु शब्दया विभिन्न विभक्ति-रूप दु । श्व विभक्ति स्वया वनी । संज्ञा जुइमा अथवा क्रिया जुइमा मूल शब्दया विभिन्न रूप दया च्वनी । संस्कृत भाय् रूप चले जुइगु भाय् खः ।

छगू मूल शब्दया छगू हे जक रूप देगुयात Isolating Language धाइ । चीनिया भाषा थुजागु हे भाषा खः ।

तर अंग्रेजी भाषा Affixing व Inflecting भाषा खने दु । छायाः सा अंग्रेजी भाषाया Sing, Sang, Sung जुया चवंगुली-स्वर-परिवर्तन (Vowel Change) जुया रूप-परिवर्तन जुया चवंगु खः । थुगु दसु स्वयेबले थव भाषा Inflecting भाषा खः । तर Walk, walks, walked, walking जुयाचवंगु दसु स्वयेबले थव भाषा Inflecting भाषा मखु । बरु थव Affixing भाषा खः । छायाः सा Walk या रूप मेमेगु जुडबले प्रत्यय जक जोडय जुड । उकि अंग्रेजी भाषाया Inflecting व Affixing नितानि स्वरुप दु । चीनिया भाषाया एक वचन (singular), बहुवचन (plural), भूत (past), वर्तमान काल (present tense) महु ।

1. Shyam kicked Ram.

2. Ram kicked Shyam.

थुपि निगु वाक्यय शब्द उलि उलि हे जूसी पद विन्यास (word order र) याना अर्थ पात । चीनिया भाषाया न पदविन्यास याना जक अर्थ पाइ ।

६०० दँ न्होया नेपालभाषा गज्यागु भाषा खः ? रूपचले मजगु ला ? वा अंग्रेजी भाषा थँ affixing व inflecting खः ला ? अले, ६०० दँ न्होया शीगु भाषाय पदविन्यासया स्थिति छु खः ? थुपि वाला स्वये बहू जू । थौं कन्हैया नेपालभाषाया पदविन्यास थये खः— न्हापा कर्ता अनं धर्म कले दकले लिपा क्रिया चवना वड । अंग्रेजी भाषाया कर्ता, क्रिया व कर्म शोलाक चवना वडगु खः । अंग्रेजी भाषा क्रियापद दयुड चवना वडगु भाषा खः । थौं कन्हैया नेपालभाषा क्रियापद दकले लिपा चवना वडगु भाषा खः । उकि, थन थाय बिचाः याये बहू जू— नेपालभाषाया वाक्य-गठनय (syntax) शुरु निसँ हे क्रियापद ल्युने चवना वडगु भाषाया (Verb final language) प्रवृत्ति दुगु खः ला ? छु दसिया लिधंसाया शीसं धाये फु उबले छु हद तक नेपाल भाषा क्रियापद दकले ल्युने चवना वडगु भाषा खः । गयेः—

श्री विष्णुगुप्त राजासन प्रथमस प्रचक्रजयलपस थाप्रपा श्री विष्णुगुप्त

तीर्थनारायणस ध्वज यञ्चंगु धाय ॥

सन धेगु गुगु संज्ञा प्रत्यय खः व तिक्वत-बर्मेली भाषा जन्म जुड स्वया न्हो गुगु भाषा दु व Proto Tibeto-Burman भाषाय कारक विभक्ति प्रत्ययया च खः । गनं गनं स जकनं वः गनं न जक नं वः । तर थन स व न नितानि वया चवन । व हे छगु प्रत्यय स धेगु विभिन्न अर्थय प्रयोग जुड । थौं नेपालभाषाया स locative सप्तमी विभक्ति रूपय छयाला चवना । न गेगु agent व instrument या रूपय प्रयोग जुयाचवन । अये हे संज्ञा— या, यात, याके, यानु आदि प्रत्यय प्रयोग जुड । थुकथं थौं या नेपालभाषाया थो थो कारक-विभक्ति-प्रत्यय स्वाङगु चलन दु । तर ६०० दँ न्हो संज्ञा प्रत्यय कथं वडगु आपाः याताः स व न जक खः । लिपा तिन कारक विभक्ति प्रत्ययया विविध प्रयोग जुया वःगु खने दु । अर्थत न्हाचः या वाक्यया थौं कन्हैयागु भासं हीके बल— श्री विष्णुगुप्त राजा न्हापा परबक्रात त्याकेत स्थापतायानातः नु श्री विष्णुतीर्थनारायणयात यञ्चंगु धाय । घयानु वाक्यय विविध विभक्ति-प्रत्यय रूप खने दत ।

६०० दँ न्होया भाषा स्वयेबले नेपाल भाषा क्रियापद ल्युने चवना वडगु भाषा जक खने महु, बरु locative final language नं खने दु ।

अथे हे गोपालराज वंशावलीया पौ ३२ या थ्व अंश काये—

टडेरवटल जुया हेतुनक छाय व देशस असहन शिक्व धवतेस

विश्याको आन्नाच याडा देश जुयेको थव थवया शान्ति याय जुव देव थापर टवपनिचोसन भासं लेस मकाह मजुव देशस ॥

थन नेपाल भाषा क्रियापद ल्युने चवना वःगु भाषा खने दु । टडेरवटल गेगुया अर्थ छु खः ? शीत अर्थ छयाये मफय धुकल । पुलागु भाषायाप सम्बन्ध

महुगुलि थये जूगु खः ।

“वं चुरोट त्वन” धायेबले छगु घटना जुल । तर “वं चुरोट त्वं” धायेबले stative form जुल । १७ रौ शताब्दिया Narrative खँ चवयेगु चलन लिसँ क्रियाया ल्यूने ‘म्’ धाइगु व चवइगु चलन दु । गथे- सिधलम्, जुलम्, धालम् आदि ।

गोपाल राज वंशावली या उद्धृतांश वाक्यम् वाक्य सिध्य धुंका देशस धका चवया तःगु दु । थ्व क्रियापद (verb) मखु । अले पुलांगु भाय् नाप सम्बन्ध तोपयूगुलि पुलांगु भाय्वा शब्दया अर्थ मथुइ धुकल । व्याकरणया दृष्टि स्वल धाःसा थ्व संज्ञा ल्यूने चवना वइगु भाषा (Noun final language) खने दु । गोपालराज वंशावली खप भाषां जक चवया तःगु मखु, संस्कृत भाषा बोलाक सःम्हस्यां चवया तःगु न मखु । अले नेपाल भाषा सःम्हं चवया तःगु धायेत न भाषाय् बिबिधता खने दु । छाय् धाःसा व हे छगु पतिङ नं, न, ङ, आदि छपला तःगु दु । ङ velar, ण retroflex, न dental / nasal खः । थपि अनुनासिक स्वर (Nasal Sounds) मध्ये उगु इलय् Dental, Velar, Retroflex गुगु गुगु छाय् गल गन छपलीगु खः धका सीकेत था हे थाकु । नेपाल भाषाया लिपिबद्ध दसिया बिबिधतां याना थये हे खः धका धाये फइमखु । तर अग्रमां थुकी दुगु बिबिधतायात छे तयाः शीसं परिकल्पना (hypothesis) धाये माःगु दु ।

शीसं धाये फु उगु इलय् अनुनासिक स्वर (Nasal Sound) पक्का दु । तर उबलेया अनुनासिक स्वर क्रिया (Verb) खः ला धका स्वयेत मेमेगु ज्वलनापं तया लना स्वये माः । अले उगु इलय्वा वाक्यया शब्द विन्यास (Word Order Pattern) गथे खः धका सीकेत यवको समस्या दनि । थये हे शीसं उपवाक्य व वाक्यांशया तहल्य (Clause and phrase level य्) नं परीक्षण याना स्वये फु । वाक्यांशया तहल्य (level य्)

(८)

□ खेनुइताः ६ □

उबले साधारणतया हरेक वाक्यांशय् Nucleus धकाः मू खँवः (Head word) दया चवनी । वाक्य धइगु हे संज्ञा वाक्यांश व क्रिया वाक्यांश (noun phrase & verb phrase) या combination खः । “ व जिगु बोलाःगु न्हगु सफू” थ्व संज्ञा वाक्यांश (noun phrase) या वसु खः । थुकी मू खँवः (Head word) सफू खः । थ्व Nucleus खः । मेगु फुकक शब्द हुया छवःसां “सफू” हुइ फइमखु । थुकी “सफू” शब्दनाप सम्बन्धितगु modify याइगु शब्दत “बोलाःगु, “न्हगु” व “जिगु” खः । थुकी व- Deictic, जिगु- Possessive, बोलाःगु व न्हगु Adjective खः । थुकथं थौंया नेपाल भाषाय् संज्ञा वाक्यांश (Noun Phrase) या “सफू” मू खँवः (Head word) लिउने वःगु खने दु । अले Head Noun या लिपा वये फुगु शब्द Numeral Classifier खः । शीगु नेपाल भाषाया (Noun Phrase) संज्ञा वाक्यांशया विशेषता थ्व खः । Modify याइगु शब्दत मू शब्दसिबे न्होने वइ । थ्व हे नेपालभाषाया संज्ञा वाक्यांशया विशेषता खः । Modifier Head या सम्बन्धयात Precedence धाइ । गुगु Element या न्होने गुगु शब्द वइ उकियात Precedence धाइ । थ्व syntaxय् तसकं महत्वपूर्णगु खँ खः । अंग्रेजी भाषाय् The my black book जुइसखु वरु The black book of mine जुइ अथवा My black book जक जुइ । थुकथं अंग्रेजी भाषाय् Possessive व Adjective नाप नाप वइ मखु । तर नेपालभाषाय् इपि नाप नाप वये फु ।

६०० दँ न्होया नेपाल भाषा Isolating language खः । उबले थ्व भाषाय् प्रत्यय छता नित्त जक खने दु । गथे स, न । मेमेगु प्रत्ययया प्रयोग खने दुसां तसकं म्हो जक । थुकी आपाः रूप मदु । तर थौंकन्हे

□ खेनुइताः ६ □

(९)

श्व भाषाय संज्ञाया रूप थी थी खने दया बल । “ब्वना च्वना” धायेबले मूल क्रिया (main verb) “ब्वना” खः । अले “च्वन” सहायक क्रिया (Auxiliary verb) खः । नेपालभाषाय Continuous tense verb या रूप दयेकेत सहायक क्रिया तोकिका गबले नं दयेके फइमखु ।

६०० दं न्ह्यो नेपालभाषाय ‘रपा’ धइगु प्रत्यय प्रयोग जुयाचवंगु दु । श्व आश्चर्य जनक कथं प्रयोग जुयाचवंगु दु । क्रियाया रूप चले मज्जुबले श्वया गवहालि कयाः रूप चले याइ । गथे ‘भुक्तरपा’ ‘भुक्तरपे’ ‘भुक्तरपास’ आदि । श्व ‘रपा’ प्रत्यय याना नेपालभाषाय Inflecting Language या थें स्वभाव दुगु खः । थौं हे नं नेपालभाषाय वर्तमान काल क्रियापद (Present tense verb) दु ला धइगु प्रश्न वइ । गथे – “व वन” भूत (Past), “व वं” stative, “व वनी” भविष्य काल (Future tense) । उकि थौं कन्हैया नेपालभाषाय स्वल धायेवं past व non past जक दु । ६०० दं न्ह्यो निगू जक tense खने दु—past व non past । अले “वव” “शिव्व” “गाव्व” धका past जक दु । थुकथं ६०० दं न्ह्योया क्रिया व संज्ञा (verb noun) या रूपय विविधता मडु । Past form जक उबले खने दुगुलि नेपालभाषा उबले Isolating भाय खः ला धाये छि । थौं कन्है थें न्हापा नं मू खेवः स्वया न्ह्यो Modifier वःगु खने दु । श्व चीन-संयु (Sino-Tibetan) भाषा परिवारया विशेषता थें खने दु । Sino-Tibetan यनं संज्ञा वाक्यांश न्हावले Nucleus या लिउने वःगु खने दु । थौं नं Sino-Tibetan भाषयात श्व प्रवृत्ति सुरक्षित (Preserve) याना तःगु खने दु । न्हाचःया “व जिगु बांलाःगु न्हगु सकू” वाक्यांशय “जिगु” “बांलाःगु” “न्हगु” धका गुगु च्वया तल व Nucleus inanimate जगुलि “गु” प्रत्यय छयला तःगु खः । थौं नं निर्जीव वस्तु (inanimate) नाप “गु” व सजीव प्राणी (animate) नाप “म्ह” वइ । श्वयात Animacy Concord छाइ । श्व concord ६०० दं न्ह्यो विकास मज्जनि थें च्वं ।

उबले श्व “म्ह” व “गु” प्रयोग यायेगु चलन मडु थें च्वं ।

सम्बत ३६१ ज्येष्ठ शुक्ल अष्टमी यम्बु याटुम्बहार
ववाठ चाल्यका यन्हं कीर्तिपाल भारोस

धक चायेकम्ह धायेत “चाल्यका” जक दु । उकि उबलेया नेवाः भाषाय Animacy concord खने मडु । Classifier system या ‘म्ह’, ‘गु’ गोपालराजवंशावली व मानव न्यायशास्त्र सफुती तर्क म्हो जक प्रयोग जूगु खने दु ।

थौं कन्हैया नेपालभाषा संज्ञा वाक्यांश (Noun phrase) य स्वंगु विशेषता खने दु ।

१) ANIMACY CONCORD-- सजीव जूसा ‘म्ह’ वइगु व निर्जीव जूसा ‘गु’ वइगु खः । श्व व्याकरण syntax या दृष्टिकोण नेपालभाषाया मूलगु विशेषता खः ।

२) CLASSIFIER SYSTEM – संज्ञा (Noun) या आकार प्रकार स्वया तइगु प्रत्यय व्यवस्था विशेष-Classifier system खः । गथे :- छगू-निगू, छपाः-निपाः, छता-निता, छफो-निफो आदि ।

३) AFFIXATION -- षष्ठी विभक्ति रूपय सम्बन्ध कारकया (Genitive case) जूसा नेपालभाषाया संज्ञाया लिउने “या”, “यागु” “याम्ह” वइ । अधिकरण कारकया सेप्तमी विभक्ति रूपय (Location य) जूसा “स” अले Association य जूसा “याके” वइ । गथे:- म्हिगः थन वःम्ह मनु” धइगु छगू संज्ञा वाक्यांश (Noun phrase) यात अंग्रेजी भाषाय हिलेबले The man who came here yester-day जुइ । थये धायेबले श्व छगू उपवाक्य (clause) खः । श्व पूरा संज्ञा वाक्यांश (Noun phrase) यात हे शीसं कारकया विभक्ति रूप उयाना छयले ज्यू । गथे- “म्हिगः थन वःम्ह मनुया, - यागु, याम्ह- , यात, -याके... आदि । थुकथं नेपालभाषाय पूरा संज्ञा वाक्यांश (Noun phrase) य हे विभक्ति रूप

बलियाये ग्यु ।

युक्तं थो'या व्याकरण कथं संज्ञा वाक्यांश (Noun-phrase) ग्
थ्व विशेषता खने दु । तर ६०० दं न्होया भाषाय् थ्व विशेषता खने दु ला
महुला स्वये बहज् । गोपालराजवशावली व मानव न्यायशास्त्र सफुती थुपि
विशेषताया दमु छुं छुं खने दु । न्हापा मानव न्यायशास्त्रया पाखे छगू वाक्य
दमु काये-

‘पुरुष सिडाव म्वंचा रहिस्यं चो'ग्व स्त्री’ (भा:त सिनालि मचा लहिना
चवंह मिता) । थ्व वाक्यय् ‘चो'ग्व स्त्री’ चवया तल । तर “म्ह” चवया
त:गु महु । उकि उबले संभवत: नेपालभाषाय् सजीव व निजीव बोधक
संज्ञाय् (Animates-In-animate noun य्) छ्यलीगु प्रत्ययया बांलाक
विकास मज्जनी ला धयागु न्हास: दं वइ । थ्व वाक्य धातु धायेसा छगू
संज्ञा वाक्यांश (Noun phrase) छ: । “सिना” या उच्चारण ताहाक:
(a) जुइ । थ्व participle form जुल । तर “लहिना” या “ना” या
उच्चारण ताहाक: जुइमखु । थ्व Gerund form छ: । “लहिना” या
न्हापा “रहिस्यं” जुवा चवंगु दु । थन थाय् मेगु छगू वाक्य स्वये- ‘व’ थन
तया वन ” थ्व वाक्ययात अकरण (Negative) यायेबले “व’ थन मनस्यं
वन’ जुइ । उकि न्हापाया Gerund form या “स्य” तनां स्वर
(Vowel) जक त्यं दनि । तर उकियात व’ अकरण (Negative)
यायेबले व “स्य” खने दयेक: व: । गथे- मनस्य, मयास्य, मधास्य, मकास्य
इत्यादि । “सिडाव” Participle form जुल । कियायात संज्ञा थें प्रयोग
यायेगु चलन उबले हे चलने धुंकूगु सी दु । चवया संज्ञा वाक्यांश (Noun
phrase) य् स्वल धा:सा दकले लिपा संज्ञा (Noun) व:गु, वया न्होने
मेमेगु शब्दत व:गु थो'कन्हेया नेपालभाषाय् थें हे छ: । तर उकी
Animacy Concord व Classifier System धा:सा खने महुनि ।
बह कारक विभक्ति प्रत्यय चि “सन” खने दु । अले, ६०० दं न्हापा टो, तो,

टोम्, नं धक्क छुपलेगु याता वयाचङ्गु खने दु । थुकिवा दमु तोयात
राजवंशावलीया पौ ४६ (श): ४-४६ (ख): २ या थुपि उद्धृतांशय् स्वये-

सु'४६ माघ शुदि ३ तिरहुति: हरसिंह राजामन मिथतामन
तो सन्त्र गृहीतो ढिलिस तुरक्याके वड रायन मोनारपम्,
थमु अगुमन यास्यंवस्यम् शिमरावनगह भङ्ग याङ्ग,
तिरहुतिवा राजा महाथ आदिन समस्त वडङ्ग ब्यसनवड
गवटोम्, ग्वलछिनो निन्दु'विर वय, ग्वलछिन राजग्राम
इलछा घारे वांय टिपाटप राजा हरसिंह टी शिक्व,
थ्वस कायन महाथन उभय बंधि येँज कुलन वरोङ्ग, चि
फंग्व, राजग्रामया मझी भारो धायान समस्त धन कामन

थुकी टो/ तो टोम् प्रयोग जूगु खने दु । थ्व संज्ञा वाक्यांश क्रिया
वाक्यांशनापं जोड बीगु अर्थ (emphasis) या रूपय् वया चवंगु खने दु ।
अले ‘व’ form घटना खं न्यकेत (Narrate यायेत) प्रयोग जूगु खने दु । गथे
‘व’, ‘वंग्व’, ‘शिक्व’ ‘फंग्व’ आदि छयना त:गु खने दु ।

६०० दं न्होया क्रिया वाक्यांश (Verb Phrase) गय् चवं ?
थो'या श्री नेपालभाषाया वाक्यय् कर्ता (Subject), कर्म (object) व
क्रियापद (Verb) शोलाक वइगु छ: । थुकी Verb phrase
दकले लिउने वइ । थ्व क्रिया वाक्यांश (Verb phrase या)
विशेषता हे मूल क्रियाया लिउने सहायक क्रिया (Auxiliary Verb)
वइगु छ: । अंग्रेजी भाषाया वाक्यय् कर्ता (Subject), क्रियापद (verb)
व कर्म (object) छसिकथं शो छुकीगुलि उकी न्हापा सहायक क्रिया
वइ । अले उकी नापसं मूल क्रिया (finite verb) वइगु छ: । गुगु नं
भाषाय् कर्ता (subject), कर्म (object) व क्रियापद (Verb) शो छुना
वइगु जुल धा:सा मूल क्रिया (Main verb) न्हापा शो मछुसे मगा:

अथवा उकी सहायक क्रिया लिपा मवसे मगाः । उकि नेपालभाषाय् 'वं नया च्वन' जूसा अंग्रेजी भाषाय् He is eating जुड ।

२. Ablaut System-झीगु नेपाल भाषाया क्रिया (Verb)या रूप थुक्थं चले जुया च्वंगु खने दु -

		Conjunct	Disjunct
वं नल-	a	past ā	a
जि नया-	ā		
वं नइ-	i	non-past e	i
जि नये-	e		

नेपालभाषाया क्रियापदया सामान्यतः धुपि हे प्यता जि रूपावली खने दु । क्रियापदया रूप हिलेवले क्रियाया स्वर परिवर्तन (Vowel change) जुडगु व्यवस्था विशेषयात हे Ablaut System धाइ । अंग्रेजी भाषाय् नं sing, sang, sung धायेबले स्वरया रूप (Vowel form) जक हिल । थुकी अ, आ भूतकालिक क्रिया रूप सूचक (Past form) खः, इ, य, ये non-past अ- भूतकालिक रूप खः । नेपालभाषाया क्रियाय् Finite Verb धायेबले क्रियाया काल (tense) व पुरुष (person) नाप सम्बन्धित जुया च्वनी ! अ, आ, इ, य, ये कारान्त क्रिया हे मूल क्रियापदया Finite रूप खः ।

नेपालभाषाया क्रियाय् रूप उत चले मजू । क्रियाय् Inflected form तसकं म्हो । अगष्ट कनरोड सन् १८६३ स च्वंगु छगू लेखय नेवाः भाषाया क्रिया ला क्रिया हे मखु, वरु संज्ञा (Noun) खः धका धया दीगु दु । नेवाः भाषाया क्रियापद (verb) संज्ञा (noun) थें प्रयोग जुया च्वंगु दु । अले नेपालभाषाय् विशेषण नं (Adjective) तसकं सीमित प्रयोग जूगु खने दु । छायाः सा नेपालभाषाय् विशेषणयात (Adjective) क्रियापद (verb) ज्याये ज्यू । गथे- "व मचा गंसि जुल । धायेबले 'गंसि' वास्तव्य विशेषण (Adjective) खःसा थन 'गंसि जुल'

धायेबले उकि विशेषण थें ज्या मयासे क्रियापदया ज्या याना च्वंगुलि व क्रियापद (Verb) जुल । अथे जूगुलि नेपालभाषाय् विशेषण धइगु हे क्रियापद (verb) व संज्ञा (noun) खः ।

नेपालभाषाय् क्रियाया Modal, Aspect, Tense नं मूल क्रियापद (Main verb) य वइमखु, सहायक क्रियापदय् (Auxiliary Verb) वइ । गथे 'व वना च्वन' धायेबले थन 'वनेगु ज्या सिमधःनि' धयागु ध्वाथ वल । थ्व Aspect खः । थन 'च्वन' धइगु सहायक क्रियाय् (Auxiliary verb य) Aspect सूचित जुया च्वनी । उकि नेपालभाषाय् Aspect या कु कुर्वागु ज्या सहायक क्रिया (Auxiliary Verb) याना च्वनी । सहायक क्रियां Aspect, Tense Modality या ज्या नं याना च्वंगु दु । 'वं नो'वाये त्यन' 'वं नो'वाना च्वन' व 'वं नो'वाना वन । इत्यादि वाक्य अभिव्यक्त याइगु थीथी अर्थ विशेषयात Modality धाइ । क्रियां गुगु ज्या अभिव्यक्त याःगु खः, गबले सिधइ, गन सिधइ धका व्यक्त याइगु अर्थ आशययात Attitude Modality धाइ । "व छ्येय् दु, खनिसा" धायेबले व छ्ये दुगु सत्य खे खः धइगु अर्थ आशय पिजवःगु Attitude Modality या दमु खः ।

६०० दँ न्ह्यो थ्व खें गय जुल धका स्वयेबले थुकी क्रियापदय् finite past form या प्रचलन आपाः दु, क्रियाया ल्यून सहायक क्रिया घाना वयाच्वनीगु चलन खने दु । थ्व सहायक क्रिया नं "जुरो", "थजुरो" धइगु अर्थय् जक सीमित खने दु । अले ज्या पूर्ण जूगु आशयया (Perfect - Aspect) क्यनेमाल धाःसा "ज्या सिद्धल" थें जागु सहायक क्रिया छ्यला तःगु खने दु ।

नेपाल भाषाय् "रपा" धइगु प्रत्यय क्रियाया ल्यून स्वायेगु चलन खने

हु । संस्कृत क्रिया पदे याना नेपालभाषा क्रियापद याना छ्यले माल कि संस्कृत क्रियाया ल्युने 'रपा' प्रत्यय स्वाङ्गु चलन हु । ध्वया अवशेष व प्रचलन थौकन्हे नं दनि । गथे- दोहरपे, सुमलपे, भपे इत्यादि । थौकन्हेया क्रियाया 'पे' थौ कन्हेया क्रियाया 'पे' कारान्त Ending 'रपा' प्रत्यय व क्रिया धातु छधी जुया 'पे' कारान्त जू वंगु खने दु ।

सीगु नेपालभाषाय् Morphology सीमित जूगुलि मेमेगु ज्यावः छ्यले माःगु खः । यदि Morphology तःमि जूगुसा छगू हे क्रियाया माध्यमं विभिन्न Mood, Aspect अभिव्यक्त याये फइगु खः । तर नेपाल भाषाय् Morphology सीमित जूगुलि सहायक क्रिया प्रयोग याये माल ।

Periphrastic verb phrase:- “व थन वःगु जुया च्वन धइगु सी दत खनी सा” ध्व वाक्यय् क्रियाय् क्रिया छद्यतना च्वंगु दु । थुकी “वःगु”, “जुया च्वन”, “सी दत”, “खनी सा” धइगु फुक्कं क्रिया हे खः । थुकथं क्रिया छधी थै च्वंक माः माः हने माःगु हे क्रियाया रूपावली सीमित जूगुलि खः । थुकथं गुगु क्रियाय् क्रिया छद्यतना माः माः हना छ्यलेगु जूगु खः क्रियाया रूपावली दयेकूगु संस्कृत व Latin भाषाय् ला छगू हे क्रियाया रूप चले याना याये फइगु खः । थये जूगु नेपाल भाषाय् Morphology नं ज्या मबिउगुलि Syntax या ग्वहलि काःगु खः । उबलेया नेपालभाषाय् क्रिया वाक्यांश बुलहुं बुलहुं Periphrastic Verb Phrase य् विकास जूगु खने दु ।

न्यापाया क्रियाय् “स्के” नं प्रयोग जूगु दु । मानव न्यायशास्त्र सफुती “स्के” ब्राम्हणस्के धका ब्राम्हणपाकेया अर्थ व्यक्त यायेत जूगु खने दु । ‘उत्तर बने माल खः’, ‘लखय् क्वन्वां बने माल’ धाःगु थनया “खः” evidential system या बि खः । गुगु Statement धाल व खःला कि मखु नोंबाः म्हस्यां हे थर याना धाइगु हे evidential

system खः । ध्व evidential system या विकास यक्को न्यापा जूगु खने दु । मानव न्यायशास्त्र नारद स्मृति सफुती थुंका नेपालभाषाय् Periphrastic verb phrase या नं विकास जुइ धुंकल ।

नेपालभाषा छगू सैय-वर्मेली चाइनो-तिब्बत भाय् खलःया छगू भाय् जूगुलि ध्व भाय्या स्वभाव Isolating language या स्वभाव थै खः । संज्ञाया रूप चले मज्जुगुलि उगु संज्ञाया गुगु कारकया अर्थ व्यक्त यायेत विभिन्न विभक्ति प्रत्यय संज्ञाया ल्युने स्वाये माःगु जुल । न्यापा नेपाल भाषाय् विभक्ति प्रत्यय ‘न’ व ‘स’ जक हे खने दु । लिपा लिपा तनि मेमेगु विभक्ति प्रत्यय खने दरेक वन । गथे ‘या’, ‘याके’, ‘यात’ इत्यादि । ध्वया नापनापं classifier system या नं विकास जुल । छम्ह जर्मनया धापा कथं व्यापारी समुदायतय् दयुइ व व्यापार तसकं चले जूगु थासय् Classifier System या आपालं विकास जूगु खने दु । न्यापा छगू, निगू, स्वंगू धका निनेया लागि माःगु Classifier या विकास जुल । अनं लिपा Periphrastic verb phrase या विकास जूगु खने दु ।

नेपालभाषा रूप चले मज्जुगुया दसि थौकन्हे नं दनि । नेपाल भाषाय् भविष्यत काल (future tense), वर्तमान काल (present tense) या स्पष्ट फरकगु रूप खने मदु । अले धास्थे धाये माल धाःसा नेपाल भाषाय् प्रथम, मध्यम व उत्तम पुरुष (First, Second व Third

Person) या रूप भेद नं मदु । बहू Conjunct व Disjunct रूप जक दु । नेपाल भाषा रूप चले मज्जुगु भाषा जूगुलि वाक्य गठनय् पद बिन्यासया (Word order या) तसकं महत्त्वपूर्ण भूमिका दु । तर नेपाल भाषाय् पद बिन्यासया नियम नं दृढ जूगु मदु । थौकन्हेया नेपाल भाषाय् पद बिन्यासया नियम छुं छुं दृढ जूगु खने दु । ध्व पद बिन्यासया

नियम दृढतापूर्वक ढीला ज्वलं न नेपालभाषा रूप चले मल्लजु भाषा जुया खः ।

अथेला गोपाल राजवंशावली सफू जुजु जयस्थिति राज मल्ल या शासन कालय संग्रह जुगु खः । तर उकी यक्व न्ह्योया नेपाल भाषाया स्वरूप लुया च्वंगु दु । उकी ने. सं. १७७ निसं ५०६ तकया घटनावली खँ च्वया तःगु दु । श्व ताडपत्रय भुजिमो लिपि च्वया तःगु सफू खः । थुकी नेपाल भाषा व नेपाल सम्बन्धी मेरेगु यदको दिग्दया पुलांगु प्रामाणिक दसि ज्वलं मुना च्वंगु दु ।

थौया श्व प्रवचनय न्ह्यब्यागु खुसः दे न्ह्योया नेपालभाषा सम्बन्धी खँ परीक्षण याना स्वये मानिगु परिकल्पना (Hypothesis) जक खः । हायन्स जोगेन्सनया सफुती नेपालभाषायात Classical Newari Language धका नां छुना तःगु दु । व Classical Newari यात प्राः बोलाक अध्ययन याना स्वये माले धुकल । खतु जोगेन्सन ई. सन् १३६० निसं १६०० तकया ज्वलं छ्यलाः ब्याकरण व कोश सफू च्वया थका दीगु खः । नेपालभाषाया थीथी अभिलेख, अभिलेख सफू, ने. सं. ५०१ व ५०६ या अमरकोश वय्कलं बरना दीगु सी मडु । वय्कलं छ्यला दीगु ज्वलं ई. सन् १७ गूगु निसं १६ गूगु शताब्दी दुनेया सीमित अभिलेख सफू ज्वलं जक खः । उकि श्व Classical Newari धाःगुयात नं निव्व थले माःथें च्वन- १. सन् १७ गूगु शताब्दी न्ह्योया व २. १७ गूगु शताब्दी लिपाया Early व Late Classical Newari ।

जोगेन्सन नेपालभाषाया क्रियाया ३० गू रूप दु धका कयना थकल । वय्कःया ब्याकरण बोलाक अध्ययन विश्लेषण याना स्वयेबले वय्कलं क्रिया धातु जक मडु प्रत्यय जुया वडगु रूप विशेषयात नं क्रियाया रूप (verb

stem) स्वीकार याना दीगु सी दु । गये-जू, जु, जुल, जुनसा, जुलबें, जुलनं इत्यादिवात नं क्रिया रूप दुध्याका दिल । 'सा', 'न' यात क्रिया धाये फइमडु । ईपि प्रत्यय जक खः । वय्कलं गुनं छगू विशेष सीमित समयावधिया ब्याकरण च्वया दीगु ला मडु । वय्कलं मुने फुगु छुं छुं ल्हाति च्वया सकूया लिपिसा कया जक उगु ब्याकरण सफू च्वया थका दीगु खः । उकि वय्कःया ब्याकरण सन् १४-१६ सदीया भाषाया प्रतिनिधित्व मयाः । □

[श्व च्वखँ पाटन संयुक्त क्याम्पसय सञ्चालित नेपाल भाषा साहित्य विषयया स्नातकोत्तर कक्षाया विद्यार्थीपिन्त हनेबहम्ह प्रो. डा. कमलप्रकाश मल्लजु प्रवचन न्यं हा दीगु खः । प्रवचन न्यनालिसे मय्नु प्रेम हिरा तुलाधरं (पठ कया क्याम्पसय नेपाल भाषा विषयया सहायक प्राध्यापक व स्नातकोत्तर कक्षाया विद्यार्थी) लिपिवद्ध याना दीगु खः । थुकीयात डा० मल्ल जुं माः माः थाय् भिकाः तने माः थाय् तना दीगु दु (पौ ११ या इवः ६ तक प्रवचन विद्या दीगु खः) । डा० मल्लजुया स्वीकृति कयाः श्व च्वखँ नेपाल भाषाया स्नातकोत्तर कक्षाया विद्यार्थीपिन्त व नेपालभाषाया अध्ययनार्थी एवं अन्वेषकतय निति नं ज्याय् छ्यले दुगु जुयाः थन-न्ह्यब्यागु खः । सम्बन्धित सकलप्रति सधन्यवाद साभार प्रकट यानागु जुल- सं ।]

ने. सं ११०५ न्हू देया लसताय सकसितं

 भितुना

जिमिगु डेरी उद्योगं पिहा वःगु उच्चस्तरीय चीज, मकखन, धौ, व वुरु छ्यलाः न्हू उद्योगयात तेवा बिदादिसं ।

हिमालय डेरी प्रोडक्ट्स (प्रा.) लि.

इतिस्वाः यल

फोन ५-२२४६६

थे च्वंपि स्वम्ह कापःयापि कतांमरि दय्के बिल । काचावक स्वय्बलय
स्वम्हं व मिसा थे हे सजीव खने दु । अले स्वम्हं कतांमरि दुने कां हना-
तल । इपि न्होने इपि ल्यूने ल्यूने वयाचवन । । प्यन्हु खूहु अय्लाःगुलु
थ्यकः बल ।

“का, दाजु ! छम्ह छं यंकि । मेपि ला सकलें दइ मखु ।” व मनून धाल ।
“का ज्यू ! छम्ह दःसा गाः ।” धकाः न्होने च्वम्ह कतांमरि सालाकाःगु ला
लिउने च्वंपि नं गवतू वन । अय्लाःगुलु ला थारा न्हल ।

“का, स्याहे स्या थ्वेत !” धकाः व दाजु बेतोडं हाल । अय्लाःगुलु ला
बेतोडं बिस्युं वन । थथे जुक्ति याताः व दाजु मवायात सकुशल धन गाडी
फुक्कं छे थ्यंकाबिल ।

“का, आःखुन्हु बांलाक जां दय्काः जीवन हना च्वे ।” व मनून धाल ।
“छ धन्य खः, दाजु ! छं निगू गाडा दां ज्वना हु । मेगु जि छुं
बी मफुत ।” व मचां धाल ।

“मवाःल ! जि छुं हे काय्मखु । छं अय्याके न्यासःदां यंकागु तमसुक
भ्वं खुनाव्यु ।” धकाः न्हापायागु भ्वं खुकेबिल । अले न्हापा कयातःगु
न्यासःदां लित बिल ।

“मखु दाजु, आःछन्त स्वंगू गाडा दां बिया छव्यु ।” धकाः व मवां
जिदि यासल्लि बल्ल माने जुयाः अनं त्रिदावारी जुयाः व बुरमां दाजु
थःगु हे ठगतयगु देशय लिहां वन ।

उलिचिया बाखं थुलि

ध्यः तयगु कुलि ...

पिहासिक ख्यालः

श्रीश्री सिद्धिनीसिंह मल्लं पलिस्था याता थकूगु यलय प्रख्यात कातो प्याखंया

नाथः प्याखंया स्वंगूगु प्याखं

कौला खिचा

न्ह्यवःम्ह चक्रघर शर्मा ।

लू १

श्रीगणेशाय नमः ।।

(छन्हु वाःयःत चाःहिह्युं छथाय् रवीं लाः वन । त्यानु लकेत इपि स्वह
छथाय् पाउंक फयतुता उखेंथुखें स्वस्वं च्वंवन । इमिसं तापाक वैच्वंम्ह
मनू छम्ह खन ।)

बाःथः किजा —(ल्यूताः ख्वालं) अय् दाजुपि, हुं वैच्वंम्ह मनू छम्ह खं ला ?
कीत पालं द्यू वःह्य ला मखु ला व ?

समा दाजु —(बाःथः किजाया म्हुतु प्वाः तिके भाय् पायां) मुष्क नि च्वे ।
थन थपेनेवं सि हे सी नि ।

वा:थ: किजा- मेगु हे लं वंसा छु याय ले, बाजु ?

गं दाजु -थुगु हे लं बल । गवसा: गव: सां जिल ।

(इवि थय् हाला: चवैचं व मन इमि म्हाणे लैय् थयन । इमिसं वयात ब्राम्ह बाज्या धका: म्हाको माग्याय् ति बाज्या धाधां वया म्हाणे छयं वबछुकल । ब्राम्ह बाज्यां नं स्वस्ति, जय जुइसा धाधां इमि छयने ल्हा: दिक्कल ।)

वा:थ: किजा- (स्वय् हे नय् पित्या: ल्बालं ल्ब्या: दाय् चै) थौं गन बिज्याकागु, बाज्या ? ह्य नं फुसुलु तिनि । छप्ब: निप्ब: नं महु ला ?

ब्राम्ह - ज्या वनेत वैगु तिनि । प्बा: नायं फुसुलु तिनि । (ह्वाय् पहलं थ:गु लै लो थयन)

गं दाजु- भा: ह्वाय् छाय् ले ? (लं म्हा पयं) गन थयंके भा:गु ले, छ: पो

ब्राम्ह - छ: थव गुं पुला: छखे गानय् चवम्ह जजमां छम्ह मफयका चवन छनि । शान्ति याय् माल धका: स:ता: हल । उकें ह्वाय् वया चवनागु का ।

वा:थ: किजा- अय्सा लिबाके मज्यू छ: । का बिज्याकि । जिपि नं थन ग्वौं धौं मालुतसें लुताहातसें मनूतय् छुंछां या:सा ग्वाहालि बी मा:गुलिं थन भा:हला जुयागु । उकें छ:पो लिहां बिज्याकेवले तप्यंका थव हे लै लिसै बिज्याकि । थन जिपि मजै मछु खं ला, ग्याना बिज्याय् म्बा: । अन बीगु माल मोल नं तोता थके म्बा:, जवना हे बिज्याकि भि ?

ब्राम्ह- छिपि थन दंगु सा जित: ला तस्तक मन हे याउल । ब्राम्ह थ:गु लै लिना वनी)

लू २

(ब्राम्ह जजमांया छैय् दुहां वन । जजमान नं का, बाज्या थयन धाधां बाज्यायात माग्याना थयतुकल ।)

ब्राम्ह - छु जूगु ? गुलि दत्त म्हां मफुगु ? ज्यूनं म्हापा स्वया गाक्क हे गंसि जुइ धुंकल छनि ।

जजमां - बाज्या छु याय् ? दशां थिल कि सुनानं तोतके मफु छनि । गुलि बी तय्के धुन । गुलि फूफा: याके धुन । बिचायात गुलि चिप नके धन । गुलि वास: नय् धुन । वैद्य गुलि हिले धुन । गव, सुनां छु याय् फत ? ध्यवा इमिके, लवय् जिके । भा: थुकथं जक मजिल पूजा पाठ यानां जीके फैला धका: म्हापां जात: वयन । जातलय् न वशा मभि हं । शान्ति याय् माल हं । उकें बाज्यायात दु:ख बी माल दिक्क खाया बिज्याय मते ।

ब्राम्ह - हरे । छाय् दिक्क चाय् ? उलिमछि छ छम्ह मफुत नं जित: सुनानं हे छुं तक धा: व:गु महुका । तापाइगु मज्यूगु नं थुलि छेय् का । गुं गुं बय् मा: । ग्यानापुगु लै । ज:तुतय्गु मय । ला:सा लुताहात न दय् फुगु लै । नसा ला तोमफू मबा ?

जजमां - नय् ला यो बाज्या । नसा मतोता । अय्सां गव ? न लवय् लं, न तिले गयं ।

ब्राम्ह - साहुनी नं थपाय्चकं गने धुंकल । छु जूगु छिमित थव ?

जजमां - व जक मछु सकलें हे गंसि जुइ धुंकल । लवय् महुसां जिगु पीर धन्ना ला थिमिके द हे दु धा:सा थिपि गय् गंसि मज्जी ?

ब्राम्ह - म्बाल: थव खँ । शान्ति याय् ला हे लाइनि । शान्ति याय्गु गन ? जबलं फुक्क चूलाके धुन ला ? जोशीं छु शान्ति याय्गु धै हल ? दान याय् माय्का ह:गु दु ला ?

साहुनी - जबल सकतां: ता:लाके धुन, बाज्या । दुगु छम्ह बान या धै ह:गु दु । थन हे याय् मज्यू ला, बाज्या ।

ब्राम्ह - ज्यू, ज्यू । हुँ कं हि फुक्क । थन बँ इले धुनागु छ: ला ?

साहुनी - धुन, बाज्या । जबलं जि तलय् कं हय् का । (जबलं का: वनी)

ब्राम्ह - जोशी छु दशा धं हल ? बनि धा ।

जजमां - मस्यु, बाज्या । मार्का लाः धाः थें च्वं ।

ब्राम्ह - सुं ग्रह मारकेशजुया च्वन ज्वी । ब हे धं हःगु का आम । छिमि
न्यापनय् मार्का धाः थें च्वन का । का स्व । गुलि ज्या मछिगु ?
सुं ग्रहबागु दशा धकाः च्वनेगु ? ग्यंके छवयां नं लाःगु मखुत ।
तापाक वने मानि । छिपि बाज्यःत हे का ।

जजमा - गय् बायले बाज्या दान याय्त ।

ब्राम्ह - गय् बाय् धाय् माःगु छु दु ? दान याय्गु का छंगु फुकक दशा
शान्ति ज्वीमा धकाः च्वने जि हे ज्यू न ।

जजमां - ज्यू का बाज्या अय्सा ।

(शान्ति पूजा याय् धुंकाः दुगुधा नं दान यात । बाज्यायात भव्य
नकल । थापिन नं नल । अनलि)

ब्राम्ह - जि तापाक वने मानि । आः छगु लवय् लाया बनि । घन्ना काय्
म्वाः । (ब्राम्ह दुगुचा ज्वना धें लय पुतुपुतु हाहां वनि)
लवचें देवैतक थःत लासां मथने धुं कल । बासल मथी धुं कल ।
जोशी वयनां जो ला धकाः जोशी वयनं ला जोशी धाःगु लुमय्पि ।
छु कुलः दुपि ला मखु यिपि । धर्मया ज्या ज्वीवले न्याचासं थव
हे पह खनि । जि ला ज्यू कथहे दानागु । जितः छु ?
बांसलाः सा दुगु छम्ह ब हे दत ।

लू ३

(धें ब्राम्ह बाःथःत दु बाय् ग्वी थ्यन । बाःथःत ब्राम्ह बाज्या
वया च्वंगु खनाः यववय् सल्लाह याइ)

बाःथः किजा - अय् दाजुपि, ब्राम्ह बाज्या ला खने दय्कः बल ति ।

समा दाजु } अजिङ्गरयात छवं नसातः बइ बाइगु खः खनी । का, आः खभाः
गं बाजु } ग्वःलां जिल ।

समा दाजु - श्री स्वम्ह छथासं मस्वसे कालय् कालय् च्वने माली का । मखुसा
मेगु लं बायाः वनी । (बाःथःत निका स्वका लें दुदुथाय छम्ह छम्ह
च्वं वन । ब्राम्ह न्हापां गं दागु च्वं च्वथाग थ्यन)

गं बाजु - बिज्याके धुन ला, बाज्या । वाउ लागि, बाज्या ।

ब्राम्ह - बायमानि जुइमा छिपि । छिपि थन बइ धाः गुलि थव हे लं लिहां
वया । धा थें छिपि थन च्वं च्वन । जय ज्वीमा छिमि मेपि ग्वले ?

गं बाजु - छु याय्, बाज्या ? छथाय् जक बिचाः याना मनाः । मेमेथासय् नं
बिचाः याकेत छुया तया का । छःपोयात थाकु ला मजु हला ?
प्वःला आपाः मदुनि ।

ब्राम्ह - छवःयाना ह्वागुलि आपाः मदु थें च्वन का । द ला दु हे
धाय् माः ।

गं बाजु - बिज्याकि, याना बिज्याय् म्वाः । (सुम्ह लें लिता बम्ह ब्राम्हयात
खान सःताः)

बाज्या, आम लिउने छु म्वाय्का ह्वागु ?

ब्राम्ह - मिन्ना मदुम्ह थें छु न्यनागु ? दुगुचा का ।

गं बाजु - धाथें ला ? मखु मखु दुगुचा ला ।

ब्राम्ह - छु च्वनेचा धयागु ला ?

गं बाजु - (लिवक मया वचथीक स्वया) बिचा का, बाज्या थव ।

ब्राम्हनं तमं तमं का स्व खिचाला दुगुचा ला धकाः दुगुचा हाय्का
वयन) बिचा हाःगु मखु ला, बाज्या आम ? छिपः न्याक
सागुलि कक्कु स्वसित, सः पिहां बःवसय् दुगुचा हाःथें च्वन का ।

ब्राम्ह - (तमं तमं) दुगुचित ला खिचा धाईम्ह का । (तमं जिकः हे मस्त्री बना छवत ।)

गं बाजु - खिचा सां छु । दुगुचा सां छु । जितः कायत धंगु मुखये । खिचा यागु हे ला न तं क्यने माःगु छु दु ? (छने खाने मदयक पयतुना हालाः छवत ...) खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल ... खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल ..., आम हे लं बल ... आम हे ल बल ... खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल ... खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल आम हे लं बल ... आम हे लं बल (ब्राम्ह मताः पहःपाना बन । व व समां बाजु च्चंस्वंधाय थ्यन)

समा बाजु - अहो, बाज्या नं थ्यन का, अनि याय् ति ।

ब्राम्ह - कुसः ज्वीमा ।

समा बाजु - बाज्या ! प्वः ला तप्वः जू नि । छु थ्व ? (प्वः पीत लहाः छवत)

ब्राम्ह - छाप् थी त्यनागु ? बि, बि । कविनिगु प्वः थी मते (लिलिच्युम्ह ब्राम्ह दुगुचिगु खिपतय् ततक्यनाः खतू बन)

समा बाजु - छु जुल बाज्या ? बना बिज्याकि । स्यात ला, बाज्या ? (ब्राम्हया म्हय् उसि उसि यानाः थन । ब्राम्ह नं थ्व हे प्वलं का जित बवः थःगु धा धां तमं प्वः वस्वात ।)

आम प्वः पी मत्थःगु हेका, बाज्या । आवलि आम प्व यियां नि जुइ मखुत का । जि नं पी लागुसा .. जितः बं छु ज्वीगु जुइ ? ककिगु प्वः थी हे मत्थःगु छति । सुयागु प्वः आम ? ..

ब्राम्ह - छु धाय् थ्व ... ?

समा बाजु - खिचा छाप् है बिज्याकागु ? दान बिजा हःम्ह ला कि ?

ब्राम्ह - बांलाक बकः नि स्व । अलय् जक खं लहा ।

समा बाजु - बांलाक स्वयागु छः, बाज्या । खिचा वय्थे छःपोया ल्यल्यु वंस्वंगु

गखं ला ? खिचा मखु सा आमथे ल्यु ल्यु बैली ?

ब्राम्ह - (मनंमनं खं लहाइ) धाय् थ्व खिचा हे खःला ? गय् जूगु थ्व ? गहावः नाप लाःम्ह नं खिचाःधाल मखु, मखु थ्व खिचा छहे मखु । जि छु, दुगुचा खिचा धीपि स्यय् हे मनंम्ह ला मखु । थ्व धाय् वं खिचा जुइ ला ? (समा बाजुयात न्यंकल) हरे । छं स्वयं बले जि छु खिचा दुगुचा धीपि स्यय् हे मनंम्ह तुं वं ला ? थ्व छन्ते खिचा हे ज्वी मा, जितः ला दुगुचा हे का । (प्वः पाछायाः ब्राम्ह दुगुचा स्याय्काः बन ।)

समा बाजु - प्वः बिजा ला, बाज्या ? हानं वःवई स्वया बिज्याकि । जिला छःपोयात थः हे भा पाः धयागु छः । देशय् ला आम खिचा ज्वनां वने जी मखु । स्वाकं वयाः आःगथे याय् धाय् माली । देशय् क्वपिसं खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल धकाः लाय् लाय् वुवुं छःपोयागु ईज्जत मकाःसे लवःती मखु ।

(ब्राम्ह तापाक थ्यनेधकाः समा बाजु न ततःसकं हाला छवत ..) खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल ... खिचा दान काःम्ह ब्राम्ह बल आमवनं हे बल ... आमकनं हे बल ...

(ब्राम्ह नं वं वं भूत नाप लाय् थं बाःथः किजा नापलात । बाःथः किजा र्बाय् प्युप्यु अनियाय् ति धकाः ब्राम्हया तुति ज्वं बन ।)

ब्राम्ह - (स्याय्मां लिलिचिलाः) म्वाःल म्वाःल । स्वस्ति, स्वस्ति ।

बाःथः किजा- श्री निम्हय् ववस्ति । बाज्याया म्हुनुइ ... कस्ति ।

ब्राम्ह - इलं मबिल, जि वने । (बना छवत)

बाःथः किजा- छाप्, बाज्याया नं लही धकाः खिचा हयाला ? ब्राम्हवसें ला धकाः लही माः ।

ब्राम्ह - खिचा नं दान पाइ ला ? दुगुचा थ्व । बांमलाःम्ह जुयाः खिचा थं ज्वन ज्वी का थ्व ।

बा:थ किजा- ये... दान बःम्ह का मखुला, बाज्या ? (मिह्ला: ब्राम्ह वनेत स्वत)

ब्राम्हूत छु लयता: चय: ला छ:नि, छुं भचा माने पातज्जी साहुया
मय:म्ह स्वयं नं घच्यापुम्ह खिचा दुगुचा धका: दान व्युसां मय:
धाय मखाल । खिचा नं दुगुचा धका:चय: यामा हक का धक्कार
का ब्राम्हूतभुगु चय: बुद्धियात । कपित्त खिचा लही मय: धाईपि
ब्राम्हूतसे आ: खिचा लही तयंगु ज्जी का । कि छेय्यका: दुगुचा हे
छ: धका: स्याना नइगु ज्जी का मखु ला ?

(ब्राम्हूया स्वा: ह्याउँया बल । थव दुगुचा हे छ: । बांलाक स्व
धका: दुगुचित आ मुनि मुनि आ, धया स:ता: थ: लू लू बय्का
वयन । हानं हा: धका हाय्का नं वयन । छ ला खिचा नं थय् हांजी

ला ? जि जक छुं मय्युम्ह ला ? धाधां दुगुचा सासां तनं वन बा:थ:
किजा लू लू वना दुगुचित आ, कुल कुल आ, आ धका: सत:
लि खिचा हा:थे न्यक थ:हे" ह्वाउ ह्वाउ "हासा लि...)

का, बाज्या, गय् व्व ले ? खिचा मखु सा छु से थव ? स्वै बिज्याक
थुजोपि खिचात साहुतथाय जक दे का । छाया:सा इमि
कीला याय् थवयागु हे ला मा: । थ्वेत बांला खिचा धाइ ।
इमिसं थव नं दुगुचा नं छयाय् स तंतगुलि थिपि दुगुचा थै हाले न
स: । उके थव दुगुचा थै हा:सां थ्वेत सुनानं दुगुचा धाइमखु कीला
खिचा हे धाइ । आरा: ह्वाज्य:म्हसित कपिस चय: याइ । छ:पि
मं ह्वाज्य: जूगुलि चय: याना ह्वागु का थव । मेगु छुं नं मखु ।
जिगु छेय्यना बिज्यायगु छ:सा, देशय्ला थव खिचा थकं मज्जू ।
छु धाइ कपिस ?

ब्राम्हू - (दुगुचा स्वस्व मन मनं खे रहाका:) छु जूगु थव ? स्वयं बल
दुगुचा छ: थव । अयसां खिचा थै हाले नं स: थव ।

मखु, मिह्स्यां मखु स्वम्ह स्वम्हस्यां नं खिचा धका: धाल । थव
धा:थे थव ज्वना: देशय् वने मालकि जिगु इज्जत ज्वनी मखु । आ:
तल्य सुनानं मय्युनि । सकसिनं सिलकि बांलाइ मखु । मय् थ्वेत
यंके हे मखु । थन हे त्व:ता थके । (दुगुचा त्व:ता: ब्राम्हू भाता-
भाता व्वात । खिचा दान का:म्ह ब्राम्हू बल... धका: हाहां
बा:थ:त नं बा:थ: किजायायाय बल । आ: तिनि झीसं भिद्यो पूजा
थ्याय्कल का धता: स्वम्ह बा:थ:त लयताल । दुगुचा ज्वना: इपि
भिद्यो पूजा वने धका: वन ।)

बा:थ: किजा- अय् दाजुपि, बाजं मदय्क पूजा वना: भिद्यो: लयताइ मखु । जि
कहा पुइ । छिमिसं नाय्खिचा व भस्या:चा था है ।

वाइं वाइं धवां... ब्राम्हू धवां

(नाय्खि थाय् भाय् यायां) दुगुचा खिचा याय् हे धुन ब्राम्हू
बाज्या लाय् हे धुन...

समां दाजु - (भस्या: थाय् भाय् याना:)

छाय् ग्याय्गु... छाय् ग्याय्गु... ?

बा:थ: किजा - बाहां बिसुं वनी दाजुपि, पूजा ज्वलं वाइ... थव, बाजुपि भिद्यो:
मथ्यंनि ला ? उह... स्वा: हील ।

समां दाजु - सुं मदु थाय् नि थ्यकि रे । अन तिनि भिद्यो: वइ का ।

बा:थ: किजा- गये याय् दाजुपि हील धया ग्या: ।

गं दाजु - का, पिराहा हाले मते थयन ।

(गं दाजु व समां दाजु निहं कयतुइ । बा:थ: किजां इमिसं हे पुज्याइ
बाहां मू हाय्की थय् थय् गुलि घाकनं मू हा:गु ? बाहां स्वाय्
जामा घय्पुइ, स्वचाकी चुपि माग्याइ । का दाजुपि स्वाय् रहे
दाजुपि धका: हानं हानं वं यन: ज्वनी । का सा का मिखा तिस्यु

हि म्हुइन । का, परमेश्वर धयाः दुगुधिया गःपतम् चपि की । हि
म्हुना वइ । व हि थःम्हं तु त्वमी)

समां दाजु - } अय् किजा, म्व हि मवः ला ?
गं दाजु - }

वाः थः किजा- वा धया / छिमि म्हुतु लाता जुयाः हि वलं नं मचाः गु का । (मचा-
मचा हि इमि म्हुतुइ छ वइ, दुगु छयं वयं तथाः उकी मत वी ।)
का दाजुपि मित्रा के । तसकं हे थाकु खनि ।

समां दाजु- } म्ये स्याय् माः सा छु जक याइम्ह छ ।
गं दाजु - }

वाः थः किजा- जि म्ये स्याः सा हि प्वाथय् म्हा के नं फे मखु । थव ला दुगुचा जुयाः
धकाः वयं मलाक्क म्हुतुइ लाके फत ।

(दाजुपिसं चण्डाल धाधां बेंत स्वयाः छयं ल्हुकुल्हुकु संकल ।)

का, दाजुपि सी काय् मानिगु खं ला । इवः छइ वा । इव घासा
ज्वलं नं फुक्क तय् धुन । (दाजुपित् इवलय् पयतुकाः थः न इवलय्
चवनां नलः । सी काय् त्यसेलि गवाजुं सीथत हि गन तथा ?
धकाः त्यन ।) छाय् दाजुपि सी जिथः य् दु ।

समां दाजु - छंयाय् छाय् तंतयागु ? थकालिम्हलिथाय् तय् हि रे !

गं दाजु - जि नं ब हे ला धंगु । हि थन (सी काय् त सन)

वाः थः किजा- थनला सी वय् याखनि । (व्वायं वनाः दुगु छयं कया थागु छः गु
ल्हातिइ तयाः थः गु थासय् तुं पयतुनालि...)

गय् छं ल्हानागु ? गुम्हसि नं सी काइगु ? व्वाय् हे तय्गु का थव
सी । छिमिथाय् छु धकाः तय्गु ? सीकाय् मिहं ? (देवा ल्हानिइ
चवंगु सी जः गु ल्हानिइ तय् त स्वल) दाजुपि निम्ह दना वनाः

वाः थः किजाया ल्हाः जवत । "छं छु धकाः सी काय् त्यनागु ?
जिपि थकालिपि वय्क दय्क" इमिसं वाः थः किजायात सी काय् के

मविउ ।) छिपि लोमित का । कपिनिगु भाग नय् त स्वयं । का
स्व सी स्वम्हय् जवय् सु लात व थकालि ज्वीका ।

समां दाजु - दश्वी लाः म्हु थकालि ज्वी । गनया खं आम ?

वाः थः किजा- छु धकाः हाः वयागु छ ? न वय् लाः न चवय् लाः छ । लैमोया
थकालि का छ ।

गं दाजु - (ल्हाः तं थः गुलिइ भाय् बाना वयनाः) अय् स्व थन निसं लयाः स्या
रे । जि मखु ला चवय् ? अले जितः गय् थकालि मखु धंगु ?

वाः थः किजा- (निपा ल्हाः तं नं थः गु छयं त्यु त्युं) हरे ! छिपि छम्ह जक
थकालि धकाः हाताः चवंगु जूसा जि बेंत हे थकालि धकाः
थव ल्हापु तंका वीगु खः । निम्ह जिहे थकालि धकाः म्हु म्हुं
थकालि ज्वीत स्वसेलि जि सी त्व तूसां छिपि ला ल्हाइतिनिपि
हे जुल । धा सा थव ल्हापु छु जि तकां त के फे ला ?] फराद
हे वनेगु का नु कृष्ण द्वारय् ।

(स्वम्ह दनाः कृष्ण द्वारय् वन । द्वारिकानाथया द्वारय् सु दु ?

धकाः वा थत पनें हाता छवत । "सु हां, सु हां" धकाः
कोतवाला बिहां वल" जिपि का कोतवाल भाजु 'जरः धकाः
मानय् याना वाः थः त सुम्क चवन ।)

(सी वयं वयं) थव हे सीयागु ल्हापुइ का, भाजु ।

कोतवाल - (गं दाजुपात) गय् जूगु ? छं फुक्क क ।

गं दाजु - कोतवाला भाजु ! जिमि मित्रो पुजा यानाः स्वयं तथा । अलय् सी
काय् त्यः वलय् व नं जि थकालि व नं जि थकालि धकाः थिमिस
जितः ला लैमोया थकालि याय् त्यन । उके फराद वय् माल । ल्हापु
थव हे का ।

कोतवाल - (गं दाजुपात) छ गय् थकालि धयागु ?

गंदाजु - थो तक थिमिसं गंदाजु धका: न्हागु ज्या खँ नं जित: मानय
पाना हे खनि । घासेलि सी न ला गंदाजु धका:मान तथा: जित:
हे बी मा:गु ख:नि !

कोतवाल - (बा:थ: किजायात) का, छं नं धा !

बा:थ: किजा- खा:पालं नं सी दय्मा:गु ख:नि कोतवाल भाजु । जिपि स्वस्वहप सु
बुन्हा थें खं ? हानं मेगु खँ छु धा:सा भवय् नयाबलय् भा: थें
तु जवय् चवय् लावक जि हे चवनागु ख: । सी नं जिके हे ख: ।
इपिथेकालि ख:सा थव सी इमिसं छाय् लका: काय् मफुत ?
जिगु खँ थलि हे ख: ।

कोतवाल - (समांदाजुयात) का, छं छु धायगु दु ?

समांदाजु - जि ला आपा: खँ महु । त:म्ह माछ दैबलय् जक चवय् स्वस्वह थका
जुइगु ख: । स्वस्वह जक ज्वाबलय् ला दथुयाम्ह हे थकालि जुइगु ।
भा: थें तुं न्हाच: भवय् नया बलय् नं जित: हे दथुइ तथा: भवय्
नया: ला लिपा सी काय् त्य:बलय् जि थकालि भख ह । थ:थ:
स्या:गु खँ ल्हाइपि थिपि कोतवाल भाजु ।

कोतवाल - (बिचा:पाना:) थव खं जक छिमिगु त्वापु छिने थाकुल । उके,
छिमिगु जात: स्वय् हिं ।

बा:थ:त - जिपि चा:हू वयापि, जिमिगु छें तांपा:, गय् याय् कोतवाल भाजु ?

कोतवाल - अथे जूसा छिपि स्वस्वह मध्यय् न्हापालावक बूम्ह यु ? धा सा ।

समांदाजु - सुद्यो नं लुक्क बुल, जि नं मांया प्वाथ छ्बारावक पिहां वयागु
का, कोतवाल भाजु ।

कोतवाल - (गं दाजुयाके) छ गुबले बूगु ? का धा ।

गं दाजु - कोतवाल भाजु, सुद्यो बूबले जि घंगला न्हाना: पला: छी धन
का । (थव खँ कने सिमधवं बा:थ: किजा हिकुहिकु मिका: तत:सक
खया हल । इपि सकलें जाताहां चवना: स्वचवन । इमि छु धाय्
छु याय् जुल ।

गंदाजु - सी नय् मखन धका: स्वस्वह का व । कतिला:पाक: का छ ।

(ताइतक हे स्वसेलि इमिसं बा:थ: किजायाके छाय् खया धका:
थ्यलिसे बा:थ: किजा ज्ञन ज्ञन हिकु हिकु लमा: तत: सक खया
हन । स्व मवा: । इमिसं त:क:मछि हे न्यसेलि बा:थ: किजां धाय्
हे माल ला ? धका: न्चवाना हल । हानं तत: सक हिकु हिकु
लमा:खया तुं चवन । मेपिनि तांय स्वय् मा:थें जुल । अले इमिसं
हानं न्यसेलि "ज्यू सा न्यने मते ... छिमिसं हे सी का मयल.."
धका: हानं खया तुं चवन ।)

कोतवाल - आम थें खयां छु याय्गु ? छंगु खँ मयसें छिमिगु त्वापु तंके फें
मखु । का धा । (तम वयन)

बा:थ: किजा-सुद्यो बूबले घंगला न्हाना: म्हितक: जुइ धुकूम्ह छय् सांगु लुमना:
खय् मासे बल (हानं खल ।)

कोतवाल - का, छिमिसं न्यं हे न्यन । (समां दाजुयात) छ सुद्यो बूबलय् बूम्ह
जक । थुम्ह (गंदाजुयात) सुद्यो बूबले घंगला न्हाना: म्हित: जुइ
सय् धुकूम्ह । थव (बा:थ:किजा) खबिलु सुद्यो बूबलय् घंगला
न्हाना: तुकु तुकु तापतिति जुइ फय्धुकूम्ह छय् सीगु धा:म्ह ।
उके छिपि स्वस्वह थव खबिलु हे थकालि ख: । त्वाय् स्वा:ल ह
(कोतवाल दना: दुहां वन । अलय् बा थ: किजां "का दाजुपि भा:
जि सी काय् जिल खाला ?" धां धां सी काल ? दाजुपि त्वकन ।)

(करुणाकर वेंच पुलांगु बाखं मालेगु सिलसिलाय् यलया प्रख्यात कोती
प्याखंया बा:थ: प्याखंयात नं पुलांगु बाखं रूपय् सकलन याय्गु तातुसें बा:थ: प्याखं
सिउम्ह माला: दिल । छन्हु यल वय्गु साझा बसय् अग:चा मालां दोग:लू थें
बा:थ: प्याखंया हे गुरु जुया विज्या:म्ह यल ब्रम्हैपुरीया पण्डित चक्रधर शर्मा हे नाप
लाना दीगु जुयाचवन । वेंचजुया अनुरोध इनाप कथं चक्रधर बाज्या स्वन्हुया स्वरु

प्याखं इवः लाक यः म्हं लुमंथें चवया बिज्याः गु जुया चवन । श्व स्वपुगु प्याखं खः ।
बाज्यां बाखं पहः वय्क चवया बिज्याः गु खने दुसां थन थुकियात प्याखं कय्य हे
बाज्यां गथे चवया बिज्याः गु खः अथे हे न्ह्यवयागु जुल । बमिपिसं थुकियात
यय्कल धाःसा न्ह्यम्ह यंकया न्ह्यपु प्याखं पूर्वक तयाः बाज्याया मनंतुना कथं सफू
रूपय् पिकाय्गु खेलुइताः पिकाक गुषिणा तातुना दु । हनेवहम्ह चक्रधर बाज्यां
पूमवंनिगु मेमेगु नं चवयाः लः ल्हाना बिज्याइ तिति । कतिफनले बाःथः प्याखंया
मूल गुरु पाण्डुलिपि हे ल्हयाः बिया बिज्याःसा थुकिया यक्वं ऐतिहासिक महत्त्व
बइ ताया । नेपाल भाषा हे चवया तःगु आःतकया दकले मौलिकगु गुलांगु नाटक
श्व हे जुइ । चक्रधर बाज्यायात च कलजाकर वैद्ययात यक्व साधुवाद दु ।)

ने० सं० ११०५ न्हं देया लसताय् भितुना
बी थी देया बांलाःगु स्यस्ताःगु व त्ववनापुगु वसत माःसा
लुमका दिसें !

मञ्जुश्री कन्सन

विशालबजार, यें ।

ने. सं. ११०५ न्हं देया लसताय्

ववाक प्राहुकर्वा व हितैरी इष्टमित्रपिनि सुख, समृद्धिया लागि

भितुना

फेपर डील

विशालबजार, यें ।

फोन ५,२२०९९

चिनाखें

म्वाय् मानिम्ह जि

—राजेश्वर वैद्य

अय् का ! का !! का !!! मखुथें जुल,

अय् का ! का !! का !!! मखुथें जुल ।

जिगु पलाः अन्धकारया मुकुङ्ग दुने न्ह्यांन्ह्यां बनाचवन,

जिगु पलाः थःगुहे सुरथ् ब वेगय् न्ह्यां न्ह्यां बनाचवन, ।

तर,

जि थःगु है नुगः दुने तनाचवना,

जि थःगु हे छपलाः छपलाःय् तनाचवना,

जिगु छपलाः छपलाःया अस्तित्व तनी थें चवन,

जि धातुथें धातुथें अन्धकारया अनन्त भुरुङ्ग दुने तनी चवन ।

अन,

जि छुं बःमालाःचवनां छुं छुं हे बः मखना,

जि छुं छुं हे मिखां मखना, सुं सुं हे मखना,

जि न्यायागु म्हय् पलाः तय्बले थें चुलुया चवन,

जि बः कयागु दक्क दक्क हे चुलुया चवन ।

अलय्

जिगु इच्छा, जिगु भावना, जिगु आकांक्षा तनावन,

जिगु धार्ये धार्येया अस्तित्व अन ला: यन ला: मदय्क तनावन
उकि

जि हानं व: काय्त्,

जि सुइगुं बोहल्य् त्याप्प ज्वंयना,

तर अपशोच,

जि व:कयाम्ह सिइ धुं कूम्ह मनू जुयाच्चन ।

अन गन ?

जि गन ?

नेपा दे गन ?

जि थ: धाईपि गन ?

जि सिइके मफुत, जि न्यने मफुत, जि खंके मफुत,

जि विचा:याना, थं चाय् ला मसान छनि,

जि उकि हे प्यखें अन्धकार जक खगु ।

छन्ह,

जि थं अन्धकारयात बुद्धि व शक्ति

अयारर शिरीरी खुना: ज: लुइके मानि,

जि थं घरती सर्ग थें चक्कंके मानि ।

अनय्

जिगु अनला: अनला: मदय्क तनावंगु,

जिगु भावना, जिगु इच्छा, जिगु आकांक्षा छगू छगू याना साले,

जि साला अबश्य लुइका काय् मानि । अनय् तिति,

जि सर्ग:थें चक्कंगु स्वतन्त्रता जुया: दक्कसिगु नुग: दुने म्वाय्,

जि स्वच्छन्दता जुया दक्कसिगु आत्मा दुने म्वाय्,

जि दक्कसिगु निर्मल मिखाय् ज: जुथा: म्वाय्,

जि दक्कसिगु हृदय् दुने म्वाय्, जि म्वाय्, जि म्वाय्, । । ।

△

□ खेलेइता: १ □

(४६)

राजवंशी भिसात

—स्वयम्भू लाल श्रेष्ठ

शीगु दे नेपा:या पूर्वपार्वेया सीमाना तराई पाखे च्वंगु आपा जिल्ला व
वया पश्चिम पाखे च्वंगु मोरङ, सुनसरी जिल्लाया राजवंशीत आपालं दु ।

राजवंशीत अपो थें याना बुज्या याईपि दु । गुलिसिया थ:पिनिगु हे युं
दु, गुति म्हाय् जुया ककिगु बुज्याना नया च्वन । भूमिसुधार योजना ग्वसा:
ग्वो न्ह्यो जमिन्दारी प्रथा दुगु ख: । उकि राजवंशीत दुने नं तत: धंपि जमिन्दार
गुगु जुन । चौधरी, कानुन गोई आदि पदवी कया च्वंपि देवनियात नं दुगु ख: ।
तर थौंन्हें 'चौधरी' धयागु वंश परम्परां निसें छपला वया च्वंगु टाईटल वा
थर थें जक प्रयोग याना वया च्वंगु दु । जमिन्दारी प्रथा ला मदये धुकल, अय्सां
पुजांग चलन कथं जमिन्दार साहेब धका: धाय्गु या:नि । अ बरू, बुं आपा:
दुपि, धनदुपि त:मिपिन्त देवनिया धाय्गु चलन साप हे आणा: छने दु ।

राजवंशी जाती भिसातय्गु स्थात तसकं च्वय् ला: । उकि म्हाय्मचा
बुल धायेगु, राजवंशीत साप लय्ता: । राजवंशीत न्हापा मातृसत्ताक जाति
जुगुलि, लिपा मां जुईपि म्हाय्मचा बुलकि थुपि लय्ताइगु ख: ।

थौंन्हें मेमेगु जातिया भिसातसैं समान अधिकार मा: धका: आन्दोलन

□ खेलेइता: १ □

(४७)

याना चवन । तर राजवंशीनीतसें समान जक मखु, मिजंतसिबे अपो अधिकार सलंसःदं न्ह्यो निते कया थौतकनं ब्यवहारे छ्यला चवंगु दु ।

धार्थे धाये धाःसा हिन्दू धर्मया पुलां पुलांगु शास्त्र पुराण व इतिहासे, मिसातसें मिजंययगु नेतृत्व याना, मिजंतयसिबे अपो अधिकार प्रयोग याना वःगु आपालं दसु झीसं खनाचवना तर लिपा झी ध्वगिक हे स्यन । शिक्षाया प्रचार म्ह जुजुं वन । झीसं थःत थःम्हं म्हमसिल । मेपिनिगु नक्कल पायेगुली हे झीसं थःगु बहादुरी धकाः थुका । अले झी झनझन वर रुना वन । झीसं झी मिसातयत पर्दाया दुने तयेगु याना । इमित भूतूया ज्याय जक सीमित याना तयगु जुल ।

राजवंशी मिसातय आपाःसियाथे पेटानी नांया न्याकु हाकःगु निकुत्या ब्यागु कापू हिनी । पेटानी गनं सुइम्बाः । न्हापा न्हापा ला श्व कापः छ्ये हे थाइगु, तर थौकन्हे कारखानाय थःगु हे छ्यला चवन । श्व कापः छाती च्यय लाक्क चिइ, क्वय पुलिइ तक वइ । झी नेवाः मिसातय मोल्हुइबले प्याक्सां हिनीथे । थौकन्हेया न्ह्यगु सभ्यता धकाः राजवंशी समाज सुधारकत, तःमिपि मनुत व ल्याय्म्हतसें, थः मिसातयत, मेमेगु जातिया मिसातसें सिनीथे, सारी चिकेगु चलन याना हया चवंगु दु । पेटानी गुकीयात फोटा नं धाः, हिनेगु हे असभ्यताया वि भाःपिया चवन ।

तर, बांलाक दुवाला स्वाः धाःसा, श्व पेटानी धयागु कापः अर्थात वतः बुज्या याइपि राजवंशी मिसातयत जक मखु, आपा मोरड थें ज्याःगु, तांन्वःगु जिल्लाया चवनाः बुज्या याइपि सकल जातिया मिसातयसं नं सिनेज्यगु सापहे अःपुगु याउँगे व म्हं चाःगु वतः खः । थौकन्हेया सारि सिनेगु ला, ज्या मयाइपि छायेपा जक चवनीपि मिसातयत जक लोगु वसःखः । समानताया हक माजीपि तर जितले जितले ज्यायाये म्वाःसा ज्यू धकाः याइपि मेमेगु जातिया मिसातयत जक सारी ज्याखेल दु । सुथं निते बहनी तक मिजंत नाप नाप, उलि हे

मेहनतसाय ज्या याइपि राजवंशी मिसातयगु निति ला पेटानी हे ची माः, पेटानी हे लो धयागु जिगु विचार दु ।

खजा थौकन्हे गुलिगुलि राजवंशीनीतसें लं (बलाउज), पेटोकोट ब्यवहार याना ह्ये धुकल । अयनं म्ह हे तिनि । लाका नं उस्त मन्हाः ।

थुमि पारी प्रथा मडु । पर्दा मडुगुलि यानाः थुमिसं न्ह्यागु ज्या नं स्वच्छ-न्दपूर्वक व स्वतंत्रतापूर्वक याइ । स्वास्थ्य नं बांलाः जू । न्ह्याथायनं स्वतंत्रता-पूर्वक चाःहिली । छपने गाभलं तोपुइ म्वाः ।

राजवंशी मिसातसें छं दुनेया ज्या व पिनेया ज्या नं फुक्कं याः । छं जा थुइगु, बें थिलेगु, बें पुइगु, पुजा यायेगु, चिपगु थलबल सिलेगु, कुति वायेगु, बजि ल्हुइगु, वसः हीगु, सि पायेगु, सौ रुनेगु, सप्पा दथेकेगु, सटो रुनेगु आदि ज्या याः । अथे हे पिने बुई वा पीगु, पुता ह्वेलेगु, घाय लयेगु आदि ज्या नं सफलतापूर्वक याः । हाट बजारे वनाः थःथाय तयार दुगु चीजबीज मीगु व थःपित माःगु चि, चिकं आदि न्याना नं हः । उकि राजवंशी समाजे मिसातयगु स्थान सापहे चवलाः । छंया मिजंतसें मिसातसें ब्यूगु आज्ञा पालन यानाः ज्या याइ ।

राजवंशीतय तःगुकथं इहिपा पाये चवन दु । चुम्ना काये बी पायेगु चलन नं दु । चुम्ना धयागु मिसामचायात मिजमचापाखें बीगु छछा खः । श्व खँ, राजवंशी समाज सुधारकतसें मेमेगु जातिया नायःतपुगु खें चवनाः चुम्ना प्रथाया विरोध यान । जुल । मिसामचा न्यायेगु व मीगु तःधंगु पाप खः धका ततहाकःगु म्बत्रू विद्या जुल । शास्त्र पुराणया इगु कनां जुल ।

थ्व ब्याक्क ज्या थःगु संस्कृति व सभ्यतायात मथुयाः याःगु खः । जि चव्य हे चव्ये धुन राजवंशी मातृसत्तात्मक जाति खः । उकिं थ्व जातिइ मातृ जातिया तःधंगु मान दु । तःधंगु स्थान दु । चुम्ना बीगु धयागु उम्ह माता यात दक्षिणा छायेगु खः । छछा छछायगु खः गुम्हसित वया मां ब्वां थपाय्धी जुतले बाँबांलागु भिभिगु नसा नकाः, त्वँसा त्वंकाः, पुँसा पुंकाः तःधी यात । थज्यागु प्रथा आपाः धयाथें मातृसत्तात्मक, जातिया दुने खने दु । चुम्ना धाथे धाय् धाःसा बाँमलाःगु प्रथा मखु, समाजं थ्वयात मभि यात । चुम्नाया मूल अर्थ मथुयाः लिपा लिपा थ्वया दुरुपयोग जुल । कन्यामचा न्यायेगु मीगु धयागु जुल ।

मेमेगु जातिइ मुलुकी ऐन आदि दयेका बाल विवाह, दहु विवाह अनमेल विवाह पारपाचुके आदि बारे नकतिनि नकतिनि ऐन कानून दयेका च्वन । तर, राजवंशी जातिइ न्हारपाँनिसँ हे, थ्व ब्याक्क विषये छगू निश्चित नीति निर्धारण जुयाः आः तरुन छयला वया च्वंगु दु ।

इहिपा यायगु ई मिसामचा १४ दँ निसँ १६ दँ दइवले खः । विधवा विवाहयात समाजं मान्यता बिदातःगु दु । विधवा मिसां भाःत हयेगु चलन दु । थुकथं हःम्ह भाःतयात डंगुवा धायेगु चलन दु । थज्याःपि डंगुवातय्त मिसाया मयलकि पितना छ्वये जू । पारपाचुके बिद्या च्वने म्वाः ।

बिधवा मिसां पुनर्विवाह मयावं हे छुं जुयाः प्वाथय्वत धाःसा समाजं प्वाथय् दय्कूम्ह मिजं मालाः उम्ह बिधवा लिसे ब्याहा याना बी । थज्याःगु इहिपायात गाओगछ विवाह धाइ । छुं कारणवश मिजं लुइके मफत धाःसा धरबा बिद्याः मेम्ह हे सुं छम्ह मिजं थनी, अये वयात हे नाला कायेकी । दाजुया विधवा कलाःयात तयेगु चलन उस्त खने मडु । कन्या पात्र तयगु चलन दु । थ्व

चलन कथं थःकायमचाया निनिं पिनें कन्यामचा हयाः लहिना तइ । लिपा इहिपा याना बी । घर जुवाई तयेगु चलन नं दु । चुम्ना बी मफत धाःसा ससलय् यया यानाः पुला बी, अले इहिपा जुइ । छम्ह लिसे ब्याहा जुइ धुं कूम्ह मिसामचायात आपायाम्ह भाःत दयेक दय्कं मेम्ह मिजंनाप ब्याहा याना बीगु चलन नं दु । थज्याःगु ब्याहायात छत्रदानी विवाह धाइ ।

इहिपा धयागु भाःत कलाः जुयाः नापं च्वनेत सरसल्लाह कथं याइगु छगू ममझौता जक खः धयागु थुमि विश्वास । मन मिले मजलकि ब्यागलं च्वन । गुम्ह लिसे सल्लाह मिले जुल उम्हलिसे स्वापू तल । उकिं राजवंशी जातिइ पारपाचुके याये अःपु । बं पुलेम्वाः । खर्च पुलाः च्वने म्वाः । तर पारपाचुके यायेमाःगु कारण वयने माः । भाःत कलाः मिले जुयाः शान्ति नक्सां जीवन हने मफत धासा भाःत अथवा कलातं मेम्ह मिसा अथवा मिजं तल धाःसा, मवा बुइके भाःत वा कलाः अयोम्य जुल धाःसा, मिसा मचायात निदंतक भाःतया छेय् छ्वया महल धाःसा, मिसा मचाया पुनर्विवाह जुल धाःसा घर जुवाई नं थः ससः मां ससः अयुया कठोर व्यवहार सह याये मफत धाःसा पारपाचुके याये ज्यू ।

राजवंशी मिसातय् तिसां ती माः । आपाः सिया बहयागु तिसां ती । मोनं निसँ चो तक अर्थात् छलं निसँ तुति तक तीगु तिसा दु थुमि । गुम्हसिया गुलि फत उलि रूपो तिसां ती । छयेले-तिपापति, सेदवन; न्हासे नथ, बाली, फूज, फुरफुरी; न्हायपने-ओन्ति, माछियापात, माकरी, गुजि, सोना; गःपते-सूर्यहार, चन्द्रहार, टाकाहार, हासुली; नाडी-गोटाखारू, मोटाखारू; लप्पाय तारबाजु; तुतिइ पाइजो, आँटि आदि । तिसायात मिसातसँ बँकथे भाःपी । भचा ध्यवा मुंके फत कि तिसा दयेका तइ ।

राजवंशी मिसातय् इहिपा जुइ धुं कूसां सिचाय् सिन्हः छायेगु चलन उस्त

महु । मेमेगु जातिगु मिसातय्गु अनुकरण यानाः थोकन्हे गुलिसिनं सिचाय्
सिन्हः छायेगु याना हल । थुमिगु परम्परा कथं ला खवगु ल्हातिइ शंखखार-
न्हानातःम्ह मिसा जुल कि इहिपा जुइ धुकूम्ह धकाः सीकेगु खः । शंखखार-
शंखया चुरी खः । थौं कन्हे धाःसा खाःचुरी न्हायेगु चलनः यानाः शंख चुरी
न्हाय्गु चलन न्हाना वना चवन ।

राजवंशीनीतय् ग्वाःग्वय् सापहे नयेमाः । गुलि गुलिसिनं वज्रा बिडि
चुरोस नं त्वं ।

राजवंशीनीत मिजंतसिबे छुं खँयनं म्ह मज्गुलि यानाः व मेहनती जूगुलि
इमिगु आर्थिक स्थिति बल्लाः । इपि ध्यवा कमेधाये फुपि जूगलि आर्थिक दृष्टि-
कोणं नं स्वतंत्र जू ।

२०१७ साल लिपा गाँगामय् गां पंचायत थापना जुसेलि राजवंशी मिसात
सेनं आपालं गां सभाय् ब्वति कायेगु याना हल । ल्यज्याय् मत बीगु व मत
कायेगु याना हल । गनं गनं गां पंचायतया सदस्यानं जुल । स्कूल कलेजय्
ब्वनेगु, थःगु मां भासं बाबं चवयेगु चिनाखँ चवयेगु नं याना हया चवन ।

उकि झोसं धायेफु-राजवंशी मिसात बालाक निर्देशन व शिक्षा दीक्षा दत
धाःसा, मेमेगु सुं गं गुं जातिगु मिसातय् सिबे म्ह जुइमखु । देश विकासया
ज्याय् नं मिजंतय् नाप नाप न्हाज्या वनी । संसारय् शान्ति स्थापना यायेगु ज्याय्
मिसातसें पालन यायेमाःगु भूमिका नं इसान्दारीपूर्वक व दिलोज्यान बियाःवाइ ।

ने.सं ११०५ न्हू दया लसताय् सकसितं

भितुना

न्हू न्हूगु डाँचाकथं छिकपिनि मनं तुना दीये चवंक बालाक, बल्लाक
सुट, पाइन्ट, सर्ट व सफारी सुया दी माःसा जिमिथाय् झासँ ।

टिमा टेलर्स

पाको, न्हूसतक, ये ।

स्वसापासाया ग्वसालय् जुइगु नेपाल भाषाया व्याकरण गोष्ठीया निति

नेपाल भाषाय 'य्' (हलन्त) व 'ये'कारान्त छ्यला

-जनकलाल बैद्य

१. खँ न्हाथना

नेपाल अधिराज्यया नागरिकतय हिंन्हिस्पा ज्याय खँय माध्यमकथं
छ्यला वया च्वंगु भाषा मध्ये नेपाल भाषा नं छगू भाषा खः । नेपाल अधिराज्य
हुनै व पिने थासंवासय च्वंच्वपि नेबाःतसें नेपाल भाषायत मां भाय नाला
थवं थवय खँ ल्हाइबले, च्वइबले न च्वनीबले थ थःगु पहल थुकियात माध्यम
याना च्वंगु इनि । थौं कन्हय नेपालभाषा साहित्य माध्यमिक विद्यालयया ८-
१० गूगु तगि तक, त्रिभुवन विश्व विद्यालयया मानविक व सामाजिक शास्त्र अध्ययन
संस्थान अन्तर्गतया क्याम्पसय प्रवीणता निसँ स्नातकोत्तर तगि तक च्वयेब्वने ज्या
जू । विद्यावारिधि स्तरय अनुसन्धान विषय नं जुया च्वंगु दु । विश्व भाषा
क्याम्पसय नं श्व भाषा व्वंकीगु प्रबन्ध दु । स्वसापासा, नेपालभाषा परिषद, श्रेष्ठ
प्रकाशन, साहित्यया मूलज्ञा, पासाभुना, सकले व प्रकाशन, खलुइताः पिकाक

गुथि इत्यादि सस्या पाखे व इदर चित्त भाषाप्रेमोपनि पाखे थी थी विषयया
सफू व पत्र पत्रिका पिहां वयाचवंगु दु । थुजाःगु रचनात्मक व सिर्जनात्मक ज्या
तःजिक न्ह्यव्ययेया निरति नेपाल भाषाया सरल स्पष्ट व्यावहारिक व स्तरीय
नियमावली दुथ्याः गु व्याकरण माला चन धयागु महसुस यवच दै न्ह्यो निसै
याना वया चवंगु छः ।

२. नेपाल भाषा चवयेगुली छगू रूप लुइकेगु कुतः

ऐतिहासिक महत्त्व दुगु अमिलेख तथा सफू पत्रपत्रिकाय पिहां वःगु काव्य
विद्या व चवखे थःथःगु पहलं भाष छयला चवयातःगु खने दु । ल्हायेगु भाषायात
छगू हे व्याकरण नियमावली चीगु व्यावहारिक दृष्टिं सम्भव मजुइकु । चवने ज्वलं
चवयेगुली माध्यम जुइगु भाषाय छगू रूपगु स्तरीय भाषा व्याकरण नियमावली मा
नं माः, सकसिया विचार सहलह जुइव दयेके नं सम्भव जू । सखे थुजागु हे
आवश्यकतां छका स्व. धर्मादित्य धर्माचार्य वृद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय
(ने. सं. १०४६ कार्तिक सागं शिर्ष हयाः या पौ १७) स्वदे दुम्ह मचायात निसै
बो ए. तर्क्यात जिउगु संक्षिप्त आदि नेपाल भाषा व्याकरण थःम्ह चवयेत्यनागु
खे प्रकाशित याना बीगु जुइकु । धर्मोदय, नेपाल ऋतुपौ, सितु, इत्यादि पत्रपत्रिकाय
नं नेपाल भाषा चवयेगुली छगू तु. रूप लुइकेमनं चवखे न्ह्यव्ययेगु ज्या जुया वने
धुकूगु दुसा थनिं स्वीदे न्हयो चवसापासां मुंज्याया खसाः खःगु छः । ई तसकं सोमिस जूगुलि उगु
मुंज्याय स्तरीय भाषा नियमावलीया खे कीछीगु ज्या मजुल । उगु हे मुंज्याय
चवसापासाया संस्थापक तथा त्रि. वि. नेपाल भाषा विषय समितिया छह्य सदस्य
भाजु प्रेमबहादुर कसाः नं चवसापासां खसालय व्याकरणया मुंज्या याके बी धकाः
ववं बिबा दित । उक्तं हे थुलि याकनं भाषाविद, साहित्यकार,

पत्रकार, सकल सःताः व्याकरणया थी थी समस्या सम्बन्धी थी थी कार्यपत्र
न्ह्यव्ययेगु याना तःमुंज्या चवसापासां खसाः खःगु अतिक लयतायापुगु छे छः ।
चवसापासाया थव ज्या प्रति आभारी जुसै जि थः नं लयतासै थव कार्यपत्र
न्ह्यव्ययेगु चवना । थुकी छिकपिनिगु सौहार्द्रपूर्ण टिप्पणी सुझाव बडगु मनं तुना,
तसकुम याना ।

३.१ कार्यपत्रया विषय शीर्षक य, य् (हलन्त) व ये कार छयला

चवसापासां छोया हगु पत्ती न्ह्यथना तःगु नेपाल भाषाया व्याकरण
सम्बन्धी समस्या थें जुयाचवंगु विषय मध्ये 'य् (हलन्त) व ये कार छयला'
विषयस थव कार्यपत्र केन्द्रित यायेत्यना । य् हलन्त याना हे छयने माःगु ला ? गन
गन य् हलन्त याये माः, गन गन मचाःसां जिउ ? ये कार छयला चवने सानि ला ?
गन गन भाः, गन गन मचाः ? य् हलन्त, य्, ये कार छयला खंयःया अर्थ व ज्या
पाके याला ? थुपि नं नेपाल भाषा व नेपाल भाषेस्तर चवसि चवसिति
चवये चवने जयय मज्जिना पुगु पंगलः जुया चवंगु दु । माक्व सिने अप्वः
थासय य् हलन्त छयला तद्गुति याना टाइप यायेगु, कम्पोज यायेगु, प्रूफ स्वयेगु
यिजाःगु प्राविधिक ज्याय न पंगलः जुया चवंगु दु । मचायेकं शीगुईयव ई व पार-
श्चम खति जुया चवंगु दु । उकि मज्जि मचाःथाय जक य् हलन्त व ये कार छयनेगु
याना थव भाषा चवये चवने, टाइप याये, कम्पोज याये, प्रूफ चवने ज्या याउंके माला
चवंगु दु । थव भाषायात यच्चिचके व तुति लुइक न्ह्यज्याये फयेका बी माःगु दु ।

३.२. य् (हलन्त) छयलाया वर्तमान स्थिति

पुनरोत्थान कालं थुले निसै नेपालभाषाया खंयःया लिङने दयाचवंगु स,
च, ज, या पलिता य छपजेगु तथा क्रियाय ये-कार यकार याये चलन
जुया चवंगु छः । तर थौकन्ह्य धाःसा यकार व ये कारया पलिसाय य्
(हलन्त) छयनेगु जुया चल । य् हलन्त छयला थुलि आवा खने बत कि थव
नं विसर्ग छयला थें स्वनुपनु स्वःगु समस्या, पतिपति मजुगु विकृति

व मष्टि मनिगु पंगल यनीगु सम्भावना दु । नियमावलीया बाल चिना न
लक्ष् हुने याकुया बडगु खो दु । थौ कन्ह्य य् (हलन्त) थुमन
छ्यला तःगु दु - १

क) कर्ता/कर्म कारकया नाम खोंबः

काय् (काय) म्हाय् (म्हाच) (म्हाय), न्हाय् (न्हास > न्हाय)
न्हाय्प (न्हस), न्हाय्क (न्हसकन > न्हायक), त्वाय् (त्वाच > त्वाय), कय्
(फस > फय), खय् (खस, खस, खय), भोय् (भोज > भोय), वनय् ज्या
(वनज ज्या > वनयज्या), हाय्पो पाहां इत्यादि ।

ख) अधिकरण कारक सप्तमी विभक्ति रूपया अप्राणी वाचक नाम खोंबः

१] इयालय् (इयाजत इयालय) फलय् (फलस > फलय), पसलय्
(पसलस > पसलय), कोथाय् (कोथास > कोथाय) खतय् (खतस > खतय)
इत्यादि ।

२) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन प्राणी वाचक अप्राणी वाचक नाम खोंबःयात अधिकरण
कारक सप्तमी विभक्ति रूप छ्यलीबले—मस्तय्के (मचात + याके), मिस्तय्के
(मिस्त + याके) इत्यादि । सकृतय्के (सकृत + याके) ?

३) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन नाम खोंबःयात कर्मकारक, द्वितीया विभक्ति, सम्प्र-
दान कारक चतुर्थी विभक्ति रूप छ्यलीबले —

मंगःतय् (मंगः + यात), वचतय् (मचात + यात) इत्यादि ।

४) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन नाम खोंबःयात सम्प्रत्यय कारक षष्ठी विभक्ति रूप छ्यली-
बले मचतय्-वानि (मचात + या), पसत्यातय् त्याः जां (पसत्यास + या) :

मांहाय्पियागु तिसा (मांहाय्पागु > मांहाय् + यागु) इत्यादि ।

ग) सर्वनामय = वय्कः (वसकल > वयकल > वयकः), थ्वय्कः (थ्वसकल
> थ्वयकल > थ्वयकः)

१. कोथाय हुने लाःगु खोंबः पुलां पुलांगु अभिलेखय पृथक छ्यला तःगु खोंबः
खः । आः हलन्त य् जुया वङ्गुषा पूर्व रूप थुमके लू ।

घ संख्या वाचक विशेषणय—चय् प्यता घासा । डय् डाडेंया बेंस ।

ङ) अव्ययय — भलय् (भले), पिनय् (पिने), गुबलय् (गुबले) ।

च) उद्गार वाचक खोंबलय — गय् च्व लय् (ले, रे) ।

छ) प्रश्न वाचक क्रिया—विशेषणय — छाय् (छाना > छाय) बया ?

गय् (गथे, गथ्व > गय) घाये ?

ज) रोति वाचक क्रिया—विशेषणय—ठ्वाय् ठ्वाय् बन । च्याय् च्याय् हाल ।

झ) क्रिया वाचक क्रिया—विशेषणय—वने मते धाय्क धाय्क न वने ला ?

ञ) क्रिया धातु व थ' श्री क्रियाय—

१. क्रिया धातु—धाय्गु (धायेगु), हय्गु, (हयेगु), स्वय्गु (स्वयेगु)
इत्यादि ।

२. सामान्य भविष्य काल क्रियाय (उत्तम पुङ्ख)—जि बय् (बये) ।
झीसं बिय् (बिये) ।

३. अन्तिहित वर्तमान काल क्रियाय — सकृ स्वय् त्यन । स्वयेत्यना ।

४. प्रेरणार्थक क्रियाय—सकृ काय्के हिं (कायेके, कायके) ।

५. उद्देश्य कारण वाचक क्रियाय (Infinitive verb)— सकृ काय्त
(कायेत, कायत) बया ।

६. विधि क्रियाय — सकृ काय्माः (कायेमाः, कायमा) ।

सकृ काय् मफु (काये मफु, कायमफु) ।

७. पूर्ण भूतकाल क्रियाय — सकृ काय् धुन (काये, काय धुन) ।

८. सहायक क्रियाय — पसः न्होने मन्त हय्भुन । बय् कय् घाये मते । छे
छाय्पातल ।

थुपि दसु फुवक स्वयेवले नेपाल भाषाय य् हलन्त न्ह्याथासं छ्यले
जिउ धया थें च्वने फु । भाषाय बङ्गु रूप लुइकेगुली य् हलन्त छ्यलां सक्रिय
देत बिउगु खने दये फु । नथे खं वाना अथे च्वयेगुली य् (हलन्त) ग्वाहालि बिउ
थे नं खनेदये फु । बय् यथें च्वये छिगु उपाय थें च्वने फु ।

पथे धका य् हलन्त छ् यलायात स्वस्वदता वीगु उचित मखु । न्ह्यायासं य्
हलन्त छ् यलेगु यायेव भाषाय विकृति खने दइ, सिकाइ अवस्थाया भाषाये चवनी,
खँवःया मूल रूप हे त्वःमनी थें खने वः । गथे कि- फस > फय > फय > फे, यन
फे धयागु मेगु हे न्हूगु एकाक्षरी खँवः थें खने दत । थुजागु नाम खँवः व क्रिया
खँवः यक्व दु थुजागु प्रवृत्ति पने माःगु दु ।

हानं य् हलन्त छ् यलां याता नाम खँवः व क्रिया खँवः हे स्पष्ट हसीके
याकु थें खँगु नं दु । गथे कि-ताय् धका खनं काय् हे मफु । थुकी छयला त गु
काय् खँवः मध्ये गुगु नाम खः, गुगु क्रिया खः कावाक धाये याकुइ फु । नितो
हे नाम खँवः ला क्रिया खँवः ला न स्पष्ट मअ । थुजागु समस्या मेमेगु य् हलन्त
छयना तःगु खँवलय नं जुइफु । थुजागु अस्पष्टता त्यहे थनेत नं य् हलन्त छयले
यछ्यनेया स्पष्ट नियम दयेकेमाःगु खने दत ।

३. ३. य् (हलन्त) मध्यलेगु खँ कोछिना

पुलां पुलांगु शिलापत्र सिजःपो, तालपो व लहाति चवया सफू सफुती चवगु
नेपाल भाषा खँवःया हिउजे पूर्वक हे चवइगु जुया खन । ने.सं. १०२७ दु
न्होया फुवक अभिलेख उचलनय अथे चवइगु चलन खने दु । उगु समयबाध
दुनेया हे अभिलेखया नेपाल भाषा खँवः चवयेगुली हिउपा वल । खँवःया
लिउने अथवा थुइ लाःगु स, च, ज व्यंजनया पलिसाय यातुगु व्यंजन य
छयलेगु याता हःगु खने दत । खं वाता थें भाषा लिखिबद्ध याये छिकेगुली
नेपाल भाषा थें जाःगु क्यातु स्वभाषगु भाष्यात थव त्वःगु समसामयिक तर
दूरदर्शी पलाः खः । पुनरोत्थान कालीन काव, म हित्यकार व व्याकरण दयेका
बपिसं तर्क य् हलन्त मयासे य व्यंजन छयला वगुया दसि व दसु आपा खने
दु ।^२ शुक्रराज शास्त्री चवपा थकूगु नेपाल भाषा व्याकरणय नं य् हलन्त

२. चित्तधर 'हृदय' (मुंहा), नेपाल भाषा साहित्यया जातः, न्ह्यांगु संस्करण
(कान्तिपुर : नेपाल भाषा परिषद, ने. सं. १०९१) ।

(५८)

खेलुइताः ६

छयला तःगु आपा खने मदुनि । अनं अकारान्त अप्राणीवाचक नाम खँवः
या सप्तमी विभक्ति रूप छयलीबले ए कारान्त (इयाले, संसार) छयला तःगु
खने दु । अप्राणीवाचक अकारान्त नामया सप्तमी विभक्ति रूपय य् (हलन्त)
छयला तःगु (पौ ज, ड) खने दु । क्रियाय धाःसा य् हलन्त व ये कार नितो छयला
बसु म्हाववया वीगु दु । गथे कि-याय् माःगु (पौ ठ) धाय्क्ये (पौ १५७),
नय् त्यन, नये त्यन (पौ १३९), नय् धुकल, नये धुकल (पौ १४१) स्वयतः
(पौ १६१) । स्व. सिद्धिदास अमात्य गद्य चवखँव व वाखनय जक गनं गनं
य् हलन्त छयला थकूगु खने दु । पथे कि, मेयाय् (पौ १२), दय्का (पौ ११),
सिधय्का (पौ ६) । तर अन सज्जन हृदयानरण व सत्यसती थिजाःगु
मात्रा व वाणिज्य छदय विमा तःगु कावस धाःसा य् (हलन्त) उस्त छयला
मदी, थव अनया चवछाये वहुगु कुतः खः । अथे हे, स्व. धम्मपिटय धम्मचय्ये
नं य् (हलन्त) उस्त छयला वीगु पने मदु । स्व. चित्तधर हृदय नाम,
सर्वनाम, क्रिया व रूपाबला य् हलन्तया व्यापक प्रयोग याता वीगु खने दु ।

थिं खँ पाखें छु सी दु धाःसा य् (हलन्त) याये माः धयागु करं अर्थः
विसर्ग छयलेव व मध्यलेबं शब्दया अर्थ पायेयःथें य् हलन्त यायेव खँवःया
अर्थय व ज्याय उस्त हिउपाः मवः । वयकःपिसं नाम व सर्वनाम खँवलय
य् हलन्त उस्त छयला तःगु खने मदु । सप्तमी विभक्ति रूपय व क्रियाय
जक गनं गनं य् हलन्त छयला थकूगु खने दु ।

भाषा प्रकृति, स, च, ज या पलिसां व पूर्वक छयलांगु परम्परा व शब्दया
अर्थय विशेष छु संवाइगुलि वयय बियागु नाम खँवलय य् हलन्त मध्यलेगु
याये माली—

क) कर्ता व कर्म जुया वइगु तथा लिउने व दथुया स च ज ल व्यंजनया
पलिसाय व्यंजन दथा चवंगु नाम खँवलय-फय, खँय (खँज), म्हाय

खेलुइताः ६

(५९)

(म्ह्याब), लयता (लसता), सायमि (सालमि), जयमान (जजमान, यजमान) इत्यादि ।

ख) अत्राणी वाचक अ क रान्त व आ कारान्त नाम खोंबःया सप्तमी बिभक्ति रूपय- झालय, फलय, खापाय, मिखाय, लखय, लंय, छेय, बेंय, बासय, भातनय इत्यादि ।

ग) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन प्राणीवाचक नाम खोंबःया सप्तमी बिभक्ति रूप छ्यलीबले- मचातयके, ज्यामितयके, इत्यादि ।

बिकल्प कथ थुमिके य हलन्त नें जिउ ।

घ) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन नाम खोंबःया द्वितीया व चतुर्थी बिभक्ति रूप छ्यलीबले- झगःतयत, पसल्यातयत, मनूतयत इत्यादि । बिकल्प कथ थुमिके य हलन्त नें जिउ ।

ङ) 'ते' प्रत्ययान्त बहुवचन नाम खोंबःया षष्ठी बिभक्ति रूप छ्यलीबले- मवतय, पसल्यातय, इत्यादि ।

च) सर्वनामय- बयकः, खयः ।

छ) अव्ययय-अले, दुने, पिने, बःबले इत्यादि ।

ज) उद्गार वाचक खोंबलय- ल, रे ।

झ) ब्रह्म वाचक क्रिया विशेषणय- छाय, गय ।

३.४ य हलन्त छ्यलेगु -

क) रीति वाचक क्रिया विशेषणय - द्वाय्, द्वाय् वन, च्याय्, च्याय् हाल ।

ख) क्रिया वाचक क्रिया विशेषणय - धाय्, धाय् न ।

घ) सहायक क्रिया - बय्, बय् याये, हय्, भुने, हयाय्चायेगु ।

घ) समस्त पदय - थाय्, बाय्, हेबाय्, चबाय्, लाय्कू, संहय् बजि (समय बजि) छय्वाला, धिमय्बाजि । माय्बोजा । माय्, अप्स ।

४) पूर्व रूप न्ह्यालू सबइगु खोंबलय--पिलि मागुलि, मय्तुलच, काय्मः, छय्पि, छाय् ।

४.१ ये कार छयला-

'ये' कार नेपाल भाषाया छताजि क्रियाया बरिधायक लिउ आछः छः । नेपाल भाषा क्रियाया धातुइ ये, ने, ले, पे, ते, के, (प्रेरणार्थक) लिउने दया चवनी । ने, ले, पे, ते, के, लिउने दया चवनीगु क्रियाय ला थुपि स्पष्ट न्ह्यालू वः । तर 'ये' लिउ क्रिया छताय धाता गनं गनं जक भापुलुखं ये कार लुइका तःगु छने दु । आपा याना क्रियाया थो थो रूपय ये लिउने थना तःगु छने दु । थो कन्हय क्रियाय नं य हलन्त आपा छयलेगु याना दया चवन । न्हापा न्हापा या अभिलेख उवलनय य व्यजनया धातुगु ध्वनि प्रकृति लुमंकी ये कार याये मागुलि नं य कारं जक गाका ज्या कया तःगु छने दु । गथे कि-

ख वस्चडु धाय (गोपाल वंशावली पौ ३० ख)

छे वं पौ लये मजीव (उकी हे, पौ ३८ ख)

देशत पिओने वाचके छोये माल (रेग्मी, सिडियल नेपाल भा. ३, पौ ११५)

होम याय माल (उकी हे)

झि काय् सें साय धाल (झि बया ला लछि मवुति, चरण १)

लव तहाना बिय न्हां (उकी हे, चरण २)

झि माजु खोयके मते (उकी हे, चरण १८)

तुगः तयां तये मज्यू (उकी हे, चरण १२)

ने, ले, पे, ते, के लिउ क्रियाय गथे याना मतः याये नं मछि । ने, ले, पे, ते, के स्पष्ट न्ह्यालुइका हे तःगु छने दु । गथे कि-भद्र शुक्ल अष्टमी सं (संगीत समय)

हेले (रेग्मी, सिडियल नेपाल भा. ३, पौ १२० स ने. सं. ७८४ पा ब्रह्मावली)

श्री श्री श्री महालक्ष्मी व्रतया व्रत जोने (उकी हे)

नबरात्र रबने (उकी हे)

'ये' लिउ क्रियाय थें ने, ले, ते, लिउ क्रियाया थो थो रूप ज्यायेबले मछि छने दु । गथे कि-

धाये धायगु धायगु धायेत धायत धायत धायके धायके
हाले हालेगु हालगु × हालेत हालेत हालेत × हालके हालके ×
चवने चवङ्गु चवङ्गु चवनेत चवङ्गु चवङ्गु ×

चवङ्गु चवङ्गु चवङ्गु ×

सःते सःतगु × सःतेगु सःतेत सःतत सःतत ×

यथे × चि दुगु क्रिया रूप सत्वःगु व सत्वःगु क्रिया रूप खः । थुकि ये
लिउ क्रिया व्याकरण नं थो थो क्रिया रूप ज्यायेबले ये कार छ्यले माःगु सो
दु । य वजनया यातुगु गुण याता हे जक धायेगु, धायगु, धाये धुन, धाय
धुन, धाय धुन, धायेके, धायके धायके इत्यादि रूप ज्याये छिना च्वङ्गु लवया च्वङ्गु
खः । व्यवहारय नं लवया छयला च्वङ्गु खः । यथे ने, ले, पे, ते क्रियाय याये मछि ।

थुकि ये लिउ क्रिया दववया थो थो क्रियापद रूप ज्यायेबले ये
कार छ्यले माः धायगु खं सिद्ध अवल । तर व्यवहारय ये कार सिधे य कार
छयला वया च्वङ्गु खने दुगुलि थव नं स्वीकार्य जू । छ्यले जिउ ।

चवङ्गु (ज) - (१), (२), (३), (४), (५), (६), व (७) स
ये कार छ्यलेगु याये माली । व्यवहारय य कार नं छ्यलेगु चलन आपा
खने दुगुलि य कार नं स्वीकार्य जू । क्रियाय य (हलन्त) मछ्यले माली ।

पाय्छिगु क्रिया रूप

जि वये, जि वय

जि धाये धुन, धाय धुन

वं धायेके, धायके

छं धाये माः, धाय माः

वं धाये त्वन, धाय त्वन

छु धायेत वया, धायत वया

धायेगु, धायगु

पाय्छि मजगु क्रिया

जि वय, जि वे

धाय धुन

धायके

धायमाः

धाय त्वन

धायत

धायगु

४. उपसंहार

क) चवया तपागु खं थलु खने दयेकेत, सकू धायेगु व डाइप धायेगु प्राविधिक

(६२)

□ छेल्ताः ६ □

ज्या अःपुकेत, चव चवने ज्या सरल जुइकेत अनावश्यकगु अःपुगु य हलन्त
छ्यलेगु हो याये मि ।

ख) य हलन्त छयला व मछयला शब्दया अर्थय व ज्याय अपायसक
भिन्नता खने महु, भ्रम जुइगु स्थिति मवः । उकि य हलन्त छयला जिउ-
थाय तक पाः यानां मस्य ।

ग) नाम व सर्वनामय स, च, ज सुला य छयला तःगु भासय य हे
छ्यलेगु । य हलन्त व ये कार मछयलेगु । कारक बिभक्ति रूपय नं य छयलेगु ।
य हलन्त व ये कार मछयलेगु ।

घ) क्रिया धातुइ व क्रियाया थो थो रूपय य कार व ये कार जक
छ्यलेगु । य हलन्त मछयलेगु ।

ङ) कारक बिभक्ति रूप ज्यायेबले ये कार मछयलेगु । स च ज सुला य
चवने साःथाय नं ये कार मछयलेगु ।

च) डाइप धाके माःगु अनुसन्धान प्रबन्ध- चवङ्गु य हलन्त मछयलेगु । □

ने. सं. ११०५ न्हू-दया लसताय सकलसितं

भितुना

छिकपिन्त माःगु तक नेपाःया थःगु हे पहःया थो थो

काष्ठकलां जाःगु ऊयाः, तिकिऊयाः, लुखा,

चौकोस व मेमेगु नं उपहारयोग्य

बुट्टां जाःगु सामानत माःसा लुमंका दिसं !

बुट्टा व सिज्याया नायो

उड कार्मिङ्ग इण्डष्ट्रिज प्रा. लि.

फोन न्याः ५-२१४४७

□ छेल्ताः ६ □

(६३)